БИБЛИОТЕКА
РЕСПУБЛИКИ ТЫВА
ИМ. А.

ШЫН

1925 чылдың август 31-де үнүп эгелээн

Ниитилел-политиктиг солун

№ 135 (17936)

2010 чылдың ноябрь 11, четверг

Садар өртээ 5 рубль.

e-mail:shyntuva@mail.ru

Тыва Республиканың Чазаанда

КИЧЭЭНГЕЙНИ — НАЗЫ ЧЕТПЭЭННЕРЖЕ

Ноябрь 9-та болуп эрткен Чазак ...лын ТР-ниң Чазааның Дарга...ың бирги оралакчызы Ш.С. ...т удуртуп эрттирген. Хуралдың ...айтырыынга 20 янзы айтырыг...ы чугаалашкан.

...ир дугаарында Тыва Республи... ай санында алыр уруглар ...биезиниң дугайында хоойлу ...вилелин чугаалашкан. Ол та...-биле илеткелди ТР-ниң күш... болгаш социал политика ...дының оралакчызы О.Д. Куу...ылган. Уруглар пособиезиниң ...ында хоойлуга өскерилге... киирген ужуру район коэф...ентизин барымдаалаан индек... болганы-биле холбашкан. ...арга ай санының пособиези ... рубль апаар. Тере-Хөл, Мөң...йга, Тожу кожууннарга — 162 ... Бот-иелерниң уругларынга ...алыр пособиези 302 рубль. ...Хөл, Мөңгүн-Тайга, Тожу ко...арда чурттап турарларга — ...убль. 2011 чылда уруглар ...иезин төлээринге республика ...единден 194592 рубль үнер. ...ар пособиезиниң дугайында ...унуң төлевилелин болгаш ...ла медицина камгаладылга... республика фондузунуң ...ында дүрүмге өскерилгелер ...р дугайында хоойлу төле...ин хуралга бадылаан.

...ва Республикада аныяктар ...ш назы четпээннер ортузунга алкоголизм болгаш наркомания-биле демиселди баш удур чорудар ажылдарны организастаарының дугайында айтырыгны шыңгыы сайгарган. Ол талазы-биле илеткелди кадык камгалал сайыды Ш.Х. Хопуя кылган.

Аныяктар болгаш назы четпээннер ортузунда наркотиктер ажыглаар болгаш арага аймаанче сундулаар чоруктуң нептереп турары хүннүң чидиг айтырыы болуп артпышаан. 2009 чылда наркологтуг аарыглардан аарып болур кижилерниң ниити саны 178,4 хуу өскен, 2008 чыл-биле деңнээрге, наркотиктиг бүдүмелдер ажыглап турар уругларның саны 136 хуу өскен. 2008 чылда арагалааш багай үүлгедиг кылган чаңгыс назы четпээн элээди оол туттурган турган болза, бо чылын 14 элээдилерни туткан. Арагага сонуургал аныяктарның назы-хар аайы-биле бүгү бөлүктеринде бар, ынчалза-даа 14-15 харлыглар аразында эң хөй болуп турар. Он хар чедир уруглар безин араганы ижип турар апарган. Оон аңгыда дамырынче наркотиктиг бүдүмелдер сыкыртырындан безин кортпас назы четпээннер бар апарган. Назы четпээннерниң арагаже, наркотиктерже сундулап турарының бир кол чылдагааны ону тып, садып алырының белени нде. Ооң түңнелинде наркокем-херек үүлгедиглерин кылып турар. Республика девискээринде хөйү-биле үнүп турар черлик чыдыг чашпан (конопля) нарко-байдалды дүшкүүредип турар. Наркотиктиг бүдүмелдер ажыглап турар кижилерниң ылап тодаргай санын илередири берге, чүге дизе оларның хөй кезии медицина дузазы хереглевейн турар. Наркотиктиг бүдүмелдер ажыглааш, эң баштай аарып-баксыраан назы четпээннерниң саны 2008 чылдыы-биле деңнээрге, 34,8 хуу өскен. Арага ишкен соонда , багай үүлгедиглер кылган назы четпээннерниң саны 2009 чылда 169 хуу өскен.2010 чылдың январь 1-ниң байдалы-биле алырга, диспансерниң учедунда 120 назы четпээннер турар: оларның 13-ү — бичии уруглар, 107-и — элээдилер.

Байдалды өскертип, экижидери-биле ТР-ниң Кадык камгалал яамызы Тыва Республикада назы четпээннер ортузунда алкоголизм болгаш наркомания-биле демиселге баш удур кылып чорудар ажылдарны организастаар ведомстволар аразының кады ажылдажылга концепциязын ажылдап кылган. Ооң кол утказы демнежип тургаш, демиселди күштелдирери, назы четпээннер ортузунга арагалаашкын болгаш наркотиктер ажыглаар чорукту узуткаары. Чамдык ведомстволар болгаш яамылар-биле кады сайгарылгалыг чугааны кылып, албан чери бүрүзү бодунуң кылыр ужурлуг ажылын тодаргай хүлээнип, бо концепцияны чедир ажылдаар даалганы бербишаан, хуралга ооң бирги номчулгазын хүлээп алган.

Ажыл чок хамаатыларны кыска хуусаалыг курстарга өөредириниң, мергежилин бедидериниң база мергежилин эде белеткээриниң айтырыынга хамаарыштыр күрүне чагыын сайгарып тура, кымны кандыг мергежилге өөредирин ужур эдертип тургузуп турарын, кайы кожуунга, кайы яамыга кандыг кадрлар херегин ылап тодарадып албайн турары шүгүмчүлелди алган. Федералдыг бюджеттен 12-13 миллион рубльди бо айтырыгны шиитпирлээринче чылдың-на үндүрүп берип турар, а ону чөп ажыглап, болур-чогууру-биле шиңгээдири чедип алдынмайн турар. Ынчангаш 2011 чылда федералдыг бюджеттен келир ол-ла хире түңнүг акша-төгериктиң чөп ажыглалын чедип алыры-биле ТР-ниң Чонну ажылга хаара тудар талазы-биле күрүне албаны агентилел бүгү яамылар болгаш ведомстволар-биле сырый харылзажып, тодаргай чагыгларны тургузарын негээн.

Чазак хуралынга чурттакчы чоннуң ажыглап турары газ өртээн бадылаан. Чаа чылдан эгелеп ол 4 рубль 43 көпеекке өзер. Ынчангаш бир килограмм газтың өртээ ам 35 рубль 53 көпеек апаар. Ооң чылдагааны газты мөөңнеп садар өртектиң өскенинде болуп турар.

Хуралга оон аңгыда 2005 чылдың январь 1-ге чедир үеде чурттаар оран-савазын экижидери-биле учетта кирген Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчилеринге, дайынчы хөделиишкиннерниң хоочуннарынга, инвалидтеринге болгаш инвалид уругларлыг өг-бүлелерге чурттаар оран-сава тургузуп алыры-биле субсидия бээр талазы-биле ведомстволар аразының комиссиязының протоколдарын бадылаан. Оон аңгыда чылдың-на эртип турар «Тыва Республиканың чурттакчы чонунуң амыдырал-ажыл-чорудулгазының айыыл чок чоруун хандырар талазы-биле эң эки ажылдыг муниципалдыг тургузуг» деп мөөрейниң дүрүмүн база бадылаан.

Светлана БАЛЧЫР.

ЭҢ-НЕ КЫСКАЗЫ-БИЛЕ

Сүт-Хөлден медээлер

...ыш коргунчуг эвес

...лчын арат Бора-Хуна Са...р кыштаглаашкынга хынам... шыңгыы белеткенип алыр. ...гаш ооң коданында мал...кышты хүр-менди ажары — ...рге үлегер.

...бодунуң төрелдери Өдекпен ...арны, Кара-оол Сатты бол...уг-дарыын эвилелдеп алгаш, ... чылын Өлең-Ховузундан ...огар деп черге чаа кыштаг ...алгаш, ында турумчуп чурт...аан, кодан малын өстүрүп ...н. Алыс боттары-даа, азы...малы-даа Буга-Согарның ...ээринге, агаар-бойдузунга...дар-белчииринге-даа таар...жиге берген. Ооң коданында ...ш шээр, 30 ажыг баш бода, ...каш чылгы малдың күш...и шыырак. Кодан малы чыл ...а немежип, өзүп көвүдеп ... малчынның билдилиг ижин... бо чылын 25 тонна сигенни ... кажаа-хораазын септеп... Арат малчын Бора-Хуна ...арга кыш коргунчуг эвес. Ол ...зүн малын коданга сыңмас ...р өстүрер сорулгалыг.

Милицияның аныяк өңнүктери

Чалыы, чараш өөреникчи оолдар, уругларны келир үениң корум-чурум камгалакчылары кылдыр өөредип, кижизидип, чаңчыктырары эргежок чугула. Милицияның аныяк өңнүктери кедизинде барып амыр-дыжывысты камгалаар иделгелдиг өңнүктеривис болур ужурлуг. Ынчангаш кожууннуң иштики херектер килдизинде назы четпээннер ортузунга кем-херектер үүлгедиишкинин болдурбазының талазы-биле демисел чорудар инспектор, милицияның улуг лейтенантызы Мадина Маскаевна Ооржактың удуртканы Суг-Аксы ортумак школазының доозукчу клазының 13 өөреникчизи «Милицияның аныяк өңнүктери» бөлгүмнүң кежигүнү болганнар. Ында 10 оол, 3 уруг хаара туттунган. Олар школаның, ада-иелерниң улуг бүзүрелин чаалап алган эки өөредилгелиг, быжыг сагылга-чурумнуг өөреникчилер-дир. Оолдар, уруглар хөй-ниитиниң корум-чурумун камгалаарынга хостуг үе-шагында идепкейлиг киржип турарлар.

Ажык чемпионат дээш

Арга-дуржулгалыг аныяк удуртукчу Омак Каң-оолович Ооржак кожууннуң спорт комитединиң ажылын удуртуп, солун спортчу хемчеглерни эрттирип турарын онзалап демдеглээр апаар.

Чоокта чаа кожуун иштинге баскетболга ажык чемпионатты эрттирген. Аңаа кожууннуң сумуларындан, албан черлеринден 5 эр, 10 кыс командалар аразында күжүн шенешкен.

35 хардан өрү назылыг спортчуларның аразынга чидиг демиселдиң түңнелинде милицияның майору Аяс Донгактың удуртканы кожууннуң иштики херектер килдизиниң командазы шылгарааш, бирги черни ээлеп, иртти шаңналга алган. Ийиги черни уругларның спорт школазының командазы, үшкүзүн Суг-Аксы ортумак школазы ээлээн.

Херээжен спортчулар ортузунга бирги черни кызыл-тайгажылар, ийиги черни алдан-маадыржылар, үшкү черни кожуун эмнелгезиниң командазы алгаш, акша шаңналдарынга төлептиг болган.

Солун ужуражылга

«Тываның ирбижи» аттың эдилекчизи, сураглыг альпинист, чогаалчы Маадыр-оол Ховалыг-биле ужуражылга кожууннуң Культура төвүнге болуп эрткен.

Сураглыг альпинист, чогаалчы Маадыр-оол Ховалыгның аңгы-аңгы чылдарда бижээни номнарының делгелгезин болгаш садыглаашкының организастааны эки болган. Кожуунда ТР-ниң Чазааның Даргазының төлээзи М.К. Кызыл, Т.Д. Монгуш, Н.Ч. Сарыглар, Н.Ч. Ховалыг болгаш өскелер-даа чонга билдингир чогаалчы, спортчу М.Ховалыгга чылыг сөстерлиг байыр чедириишкинин сөңнеп, белек-селекти тудускан.

М.Ховалыг альпинисчи үнүүшкүннериниң дугайында солун болуушкуннарны сонуургатпышаан, моон соңгааргы сорулгалары-биле таныштырган. Чаңгыс чер-чурттуглары — сүт-хөлчүлер, сураглыг аян-чорукчуга, М.Ховалыгга ак орукту, буян-кежикти, чоруу чогунгур болурун йөрээгеннер.

Дүжүдү чаагай

Кожууннуң девискээринде чамдык арат ажыл-агыйлыглар тарааның-даа, картофельдиң-даа чаагай дүжүдүн ажаап алганы өөрүнчүг.

Кожуун төвү Суг-Аксы суурда арат-тараажы Кертик-оол Монгуш бодунуң шөлүнден хоомай эвес дүжүттү бо күзүн ажаап алган. Ол 20 гектар черге ак-тарааны тарааш, га бүрүзүнден-не 10,5 центнер дүжүттү алган.

Картофельдиң ажаалда-тежээлдезин агротехниктиг чемишчидилгени чорудуп тургаш, 300 ажыг шоодай дүжүттү ажаап, өске эш-өөрүнге үлегерин көргүскен. Ажыл-ишчи Кертик-оол Даргы-Сарыгович тараазын-даа, картошказын-даа курлавырда шыгжаан.

Бораш ОНДАР.

Сүт-Хөл кожуун.

Солун – номчукчу – солун

ЧҮРЭЭМ-БИЛЕ КЕЗЭЭДЕ ТУДУШ

Эге школага 1949-50 чылдарда өөренип эгелээнимни кайын уттур мен. Ол чайын чайлаг школазынга өөренип турган болгаш сөстерни кожуп турар апаргаш, өөрлерим оолдар, уруглар-биле кады бирги класска өөренип эгелээн мен. Аравыста үжүк деп чүвени бир дугаар көрүп турарлар бар.

Ынчаар-ла дөрткү класска чедип келгеш, номнарда тоолдар номчуп эгелээш, номчуттунарынга хандыкшып эгелээн мен. Мээң номчуттунарымга улуг салдарлыг кижи авам болган деп билип чоруур мен. Ававыс аныяанда Кызылга аныяктарның каттышкан школазынга өөренип чораан болгаш солуннар номчуурунга дыка сонуургалдыг. Кежээ дең чырыынга солун материалдарны биске номчудуп оргаш, дааранып кижи. Чамдыкта мээң школа библиотеказындан бижидип эккелген тоолдар номун номчуур бис. Авамның бир онзагай чүүлү төөгүлүг чугаалар, каттырынчыг комедиялар, чугаа аразында угаадыглыг бодалдар, үлегер сөстерни чугаалап кааптар кижи.

Чылдың-на «Шын» болгаш тыва дыл кырында солуннарны чагыдып алыр. Ынчангаш мээң «Шын» солунга хандыкшылым дөрт класска турумда-ла, 1954 чылда эгелээн. Оон эгелээш-ле, «Шын» солуннуң бир дугаарын эрттириптеримге, сагыжымга бир-ле чүве четпес ышкаш апаар. «Шынга» бир дугаар бижээн чүүлүм 1970 чылда үнген. Ажылым тудуг-биле холбашкан болгаш, хөй чүве бижиир харык кайда боор, ынчалза-даа хостуг үемде азы шөлээмде ажылымга хамаарышкан тудуг дугайында материалдарны бижиир турдум. «Шынны» бүгү талазы-биле амыдыралчы орукту меңээ айтып берип чоруур башкым деп санаар мен. Тыва дылымның сайзыралын, чогаал ажылынга хандыкшылымга «Шынга» парлаттынган чогаал сайгарылгазын катап-катап номчуп, өөренип ап турганым улуг ужурдузалыг болган. Бо-ла солуннуң ачызында таныжып алганым бижикчи эш-өөрүмге болгаш чогаалчыларга чоргаарланыр мен. Бир өөрүнчүг чүве — мээң бижээним калбак материалдар болгаш шүлүктерим бо солуннуң арыннарында парлаттынып, чонумга чедип, мээң ажылымның амыдыралга ажыктыын үнелеп чырыдып турары.

Ынчангаш кол редактор Светлана Сюр-ооловна болгаш ооң чогаадыкчы коллективинге эртип турар юбилейлиг чылы-биле байыр чедирбишаан, улуг-улуг чедиишкиннерни күзедим. «Шын» солунну 2011 чылдың чартык чылында чагыдып алдым. Силер база 2011 чылдың чагыдылгазынче далажыңар, чонум!

Сарыг-оол САНЧЫ.

Кызыл хоорай.

«ШЫН» МӨҢГЕ НАЗЫЛАЗЫН!

Эде тургустунуушкун эгелээн чылдар чүве,
«Эге организация, ооң ажылы» деп рубрикага
Эрттир удааш, меңнеп оттуп келгени дег,
Эң-не баштай бижээн чүүлүм «Шынга» үнген.
Ооң соонда оон улам сорук киирип,
Оруум эге кокпазын «Шын» изеп берген.
Политиктиг өөредилге, суртаал дугайында
бо-ла бижиир апарган мен, амдажаан мен.
Клуб, кино — солун эрткен хемчеглерни
Культураның килдизинге медээ кылдыр,
Коданнарже коммунистер шефтээшкинин
Колдуу элээн шорбажылап турганым ол.
Арай-ла чиг, четпес болган чүүлдерим
Ажыы-биле «үнмес-тир» деп харыы келир.
«Шын» черле шыңгыы дорт сөстүг болгаш,
Шыдавыже өөредип, харылзааны тудуп турган.
Бөмбүрзекте тыва чоннуң судалы боор
Бөгүнгү «Шын» сезен бештээн хоочун солун.
Бөдүүн автор, номчукчунуң өмүнээзинден
Мөңге назы назыла деп йөрээп ор мен.

Биче МОНГУШ.

Өвүр кожуун. Дус-Даг суур .

ЧӨРҮЛДЭЭЛЕР БОЛБАЗЫ-БИЛЕ

Чазак комиссиязының хуралындан

Ноябрь 8-те Чазак бажыңынга Тыва Республика коррупцияга удур ажыл-чорудулга талазы-биле туск комиссияның хуралы болуп эрткен. Ону Тыва Респу ликаның Чазааның Даргазының оралакчызын хүлээлгезин күүседип турар А.М. Монгал удур эрттирген.

Хуралга республика девискээринде коррупцияга удур демиселдиң байдалын чугаалашкан. Ол талазы-биле дыңнадыгларны ТР-ниң өөредилге, эртем болгаш аныяктар политиказының база кадык камгалал сайыттарының оралакчылары кылган. Илеткелчилерни дыңнааш, комиссия кежигүннери мындыг түңнелди үндүрген. Ук яамыларда коррупцияга удур ажыл чорудар комиссиялар тургустунган-даа болза, тодаргай ажыл-херектер кылдынмайн турар. Бо чылдың тос айларының дургузунда Өөредилге, эртем болгаш аныяктар политиказының яамызынга беш хомудал-буруудадыышкын билдириишкин кирген турган, а Кадык камгалал яамызынга үш. Оларны чедир сайгарбаан. Ындыг байдалдарны моон соңгаар болдурбазы-биле баш удур кылып чорудар ажылдарның планы тургустунмаан, Хөй-ниитиниң айыыл чок чоруунуң чөвүлелинче дужаар ужурлуг хөй документилер дужааттынмаан. Ынчангаш удуртукчуларга сагындырыгны кылбышаан, декабрьның 20-ге чедир бүгү четпестерни эдер даалганы берген.

Коррупцияга удур ажыл ч дар талазы-биле Таңды кожу байдал өскелерге бодаарга ч чоруп турарын комиссия дем лээн. Ында тускай комис тургустунган. Ажылдакчылар удуртукчуларның орулгазы дугайында, оларның шынга д кээн, дүүшпейн турарын, д эртемниг кижилерниң диплома хыналдага алган. Удуртукчулар күлге алыспазын дээш, беле учедун кылып турар, аңаа ха рыштыр дүрүмну ажылдап кыл удуртукчулар биле ажылдакчы ның аразында чөрүлдээлерни гарар тускай комиссия, ревизи миссиязы ажылдап турар. аңгыда коррупцияга удур деми диң баш удур кылып чору ажылдарының планын тургу Улуг-Хем кожуунда байдал ындыг дээрзин кожуун чагыр ның даргазы И.О. Сенди чугаа

Чыл төнчүзүнде корруп удур демиселдиң Чазак комис айыттынган четпестерни хына катап хуралдаарын дугуруш

Светлана БАЛ

Ноябрь 13 — Караа көрбес кижилерниң хүнү

«АК-ЛА ӨҢНҮГ ДАЯНГЫЫЖЫМ ОРУУМ АЙТЫР»

Чырык өртемчейде кандыг хилинчек-човулаң чүктеп чорууларны чок дээр. Ол-ла бүгүнүң аразында чырык черни, кааң, аяс хүннү, ак-көк дээрни, ынак эжиниң дозур кара карактарын, чаптанчыг төлүнүң бопугур, долбанналган чаактарын, баштайгы базымнарын, айыраң-каас чечектерниң өң-чүзүнүн көрбези дег муңгаранчыг чүве каяа турар боор?! Ол-ла бүгүнү кымга сөглээр боор, салым-хуудан эртер эвес. Чүгле бурган кижини билир дээрден башка. Кызылдың карак четпестер ниитилелиниң даргазы болуп, дөрт чыл олар-биле кады ажылдап чор мен. Оларның иштинде кандыг мергежилдиглерни чок дээр: эмчи, башкы, агроном, малчын, инженер, тудугжу, каңнакчы, чолаачы дээш, баар.

Боттарының эрткен чуртталгазын чугаалап, чүнү канчап ажылдап чоранын сактып чугаалай бээрге, кээргенчиг, сактырга, хөрекче соок даш супкан ышкаш сагындырып келир-дир. Кижи бүрүзүнүң аажычаңы аңгы-аңгы: аарыг-човулаңга, ооң хилинчээнге ындыг ийикпе, бичии-ле эпчок чүве дыңнапканда, дораан хомудап, хорадай бергилээр. Ынчангаш олар-биле таптыг, оваарымчалыг болуру албан апаар. Бистиң бо ниитилелде амыдыралчы, бурунгаар көрүштүглер: Юрий Огнев, Евдокия Залуцкая, Серживмаа Ховалыг, Владимир Матюшенко, Алдын-кыс Монгуш, Надежда Дербина, Валерий Сенгин-оол, Эмма Куулар, Сергей Монгуш, Софья Кузьмина, Геннадий Монгуш, Николай, Татьяна Золотухиннер, Татьяна Шошина, Лидия Темянина, Март-оол Ондар, Елена Урарнина, Любовь Некрасова болгаш оон-даа өскелерни улуг чоргаарал-биле адап болур.

Неделяның среда санында «Первичкага» чыглып келирлер. Тускайжыттынган библиотеканың ажылдакчылары Аида Дагба, Валентина Оюн, Татьяна Бегзи чуртта болуушкуннарны солуннардан номчуп таныштырар. База ол ышкаш Пенсия фондузунуң болгаш социал политика департаментизиниң тускай мергежилдиглери пенсияга болгаш өске-даа билдинмес айтырыгларга долу, чедингир харыыларны берип турарынга аажок өөрүп чоруур мен. Хомуданчыг чүүл — чамдык депутаттар соңгулда мурнунда хөй-ле бүдер-бүтпес аазаашкыннарны баш ажыр аазап-аазап, кажан чымчак сандайга саадапкан соонда, демги аазаашкын чоорту чидип, ала-чайгаар агаарга эсти бээр.

Бистиң инвалидтеривис турасоруктуг улус деп айытканым анаа эвес. Июнь айда Мөңгүн-Тайгадан келген угбашкылар Шораана, Шончалай, Кызыл хоорайдан Орлан Ыңаалай Абакан болгаш Москвага зона аайы-биле уран чүүл көрүлдезинге киришкеш, лауреаттар болганнар. База Красноярск крайга бистиң «Тарлашкын» деп бөлүүвүс (удуртукчузу Анатолий Монгуш) түңнел оюнче киргеш, тиилекчи болганнар. Эмма Кууларның «Кара

даш» («Черный камень») деп шүлүү залда олурганнарның сагыш-сеткилин доюлдурган. Чаныш-сыныш чок деп чүвениң бир демдээ бо-дур. Бистиң ниитилелде кандыг салым-чаяанныг кижилерни чок дээр! Эң ылаңгыя узун назылыг «аксакалывыс» Мула Рамазанов ыяш шопулактар-биле аялгаларны ойнай бээрге, чүү дээр боор ону! Орус кожамыктарның кадыны Евдокия Залуцкая-ла болдур ийин. Тыва ырыларның күүседикчизи Серживмаа Ховалыг езулуг айлаң-куш-ла. Николай, Татьяна Золотухиннерниң бирээзи баянын тудупкаш, өскези ырлап бадырыптарга, чүгле дыңнап оруксааң кээр. Оларның онза салым-чаяанын Сукпакта кырганнар бажыңынга, «Чедер» курортунга чеже-даа катап барып бараалгаткан бис.

Ниитилелдиң ажылдакчылары инвалидтерге кышка белеткел кылдыр чиик өртектиг ногаа, ъът аймаан садарын организастап, ону чедирер машина-балгат-биле хандырып турар бис. Бо чылын Башкы чылы болгай. Аңаа тураскаадып «Дубинин» лагеринге спорткомитеттиң дузазы-биле улуг-даа улус аразынга, уруглар-даа аразынга спартакиада солун эрткенин демдеглевес аргажок. Аңаа Улуг-Хем, Чеди-Хөл, Хоочуннар бажыңы, Сукпак, караа көрбестерниң бүдүрүлгези, ниитилелдиң эге организациязы боттарының командаларын эки белеткээн болган.

Чыл санында Ноябрь 13-те Караа көрбес кижилерниң х эрттиреринге Кызыл хоо мэриязы улуг деткимчени көрг турар. Чаңчыл езугаар ол х Кечил-оол кудумчузунда клу оюн-торлаа, янзы-бүрү маргы ыры, шүлүк-биле демде эрттирер бис. Чеже-даа чы черни,хүннү көрбейн-даа чор болза, ниитилелдиң кежигүнн кадык кижилерден чыда калб чурттап чоруур.

Ынчангаш ТР-ниң болгаш тиң культуразының алдар ажылдакчызы Анатолий Монгу «Ак-ла өңнүг даянгыыжым» ырызындан одуруг-биле доо каайн.

Базар изим, баар оруум
Баштай сунгаш, билип аар
Айбылаарга, чажам дивес
Ак-ла өңнүг даянгыыжым.

Кулаам-биле, чүрээм-биле
Чугаалажып дугурушкаш,
Караам огун солуп чоруур
Камнап, сып аар даянгыыж

Көөр чонга сагындырыг
Көрбестерниң сүлдези боо
Аъдым болган, хөлгем бол
Ак-ла өңнүг даянгыыжым!

Даянгыыжым, даянгыыж
Ак-ла өңнүг даянгыыжым!
Ак-ла өңнүг даянгыыштың хү
биле, ниитилелдиң эргим кежиг
нери!

Ирина БЮРБ

Кызыл хоорай.

ТЫВА РЕСПУБЛИКАНЫҢ ХООЙЛУЛАРЫ

2009 чылда Ыяап-ла медицина камгаладылгазының Тыва республика фондузунуң бюджединиң күүселдезиниң дугайында

Тыва Республиканың Дээди Хуралы (парламентизи) 2010 чылдың октябрь 28-те хүлээп алган

1 чүүл

1. 2009 чылда Ыяап-ла медицина камга-адылгазының Тыва республика фондузунуң (моон ыңай – фонд дээн) бюджединиң күселдезиниң дугайында отчетту дараа-ында кол көргүзүглери-биле бадылаар:

1) Фондунуң бюджединиң орулгаларының ниити хемчээлин 1 774 417,7 муң рубльге;

2) Фондунуң бюджединиң чарыгдалда-ының ниити хемчээлин 1 802 657,2 муң убльге;

3) Фондунуң бюджединиң чедишпес кезээниң хемчээлин 28 239,5 муң рубльге;

2. Фондунуң бюджединиң чедишпес кезээниң акшаландырыышкынының дөзүн фондунуң бюджединиң акша-хөреңгизиниң арткан кезээнден 28 239,5 муң рубльге бады-лаар.

2 чүүл

2009 чылда фондунуң бюджединиң күселдезиниң дараазында көргүзүглерин адылаар:

1) 2009 чылда фондунуң бюджединиң чедишпес кезээниң иштики акшаландырыыш-кынының дөстерин бо Хоойлуга дүүштүр 1-капсырылга езугаар;

2) 2009 чылда фондунуң бюджединиң орулгаларын бо Хоойлуга дүүштүр 2-ги капсырылга езугаар;

3) 2009 чылда фондунуң бюджединиң чарыгдалдарының структуразын бо Хоой-луга 3-кү капсырылга езугаар бадылаар.

3 чүүл

2010 чылдың январь 1-де фондунуң акша-хөреңгилериниң шилчип чоруур арткан кезээниң хемчээлин 2 234,0 муң рубльге доктаадыр, ооң иштинде:

1) 298,0 муң рубльди участоктарның терапевт эмчилериниң, участоктарның педиатр эмчилериниң, ниити практика эмчилериниң (өг-бүле эмчилериниң), участоктарның терапевт эмчилериниң, участоктарның педиатр эмчилериниң участок эмчи сестраларының, ниити практика (өг-бүле эмчилериниң) эмчилериниң эмчи сестраларының чедирип турар немелде эмчи дузазын көргүзериниң саң-хөө хандырылгазынга Ыяап-ла медицина камгаладылгазының девискээр фондуларының бюджеттеринге дамчыдар Россия Федерациязының субъектилериниң бюджеттериниң акша-хөреңгизиниң арткан кезээнден;

2) 1 936,0 муң рубльди фондунуң 2008 чылдың декабрь 31-де № 1190 УХ-II «2009 чылда болгаш 2010 база 2011 чылдарның планныг үезинде Ыяап-ла медицина камгаладылгазының Тыва республика фондузунуң бюджединиң дугайында» Тыва Республиканың Хоойлузу-биле көрдүнген бюджет акшаландырыышкыннарын долу эвес ажыглааны-биле холбаштыр тыптып келген акша-хөреңгилерден.

4 чүүл

Бо Хоойлу ону албан-езузу-биле парлаан хүнүнден эгелеп күштүг болур.

Тыва Республиканың Чазааның Даргазы Ш. КАРА-ООЛ

Кызыл хоорай
№ 46 ДХ-I
2010 чылдың ноябрь 8

«2009 чылда Ыяап-ла медицина камгаладылгазының Тыва республика фондузунуң бюджединиң күүселдезиниң дугайында» Тыва Республиканың Хоойлузунга 1-ги капсырылга

2009 чылда Ыяап-ла медицина камгаладылгазының Тыва республика фондузунуң бюджединиң чедишпес кезээниң иштики акшаландырыышкыннарының ДӨСТЕРИ

ссия Федерациязының жет бөлүктээшкининиң кодтары	Акша-хөреңгиниң дөстериниң ады	Түңү (муң рубль)
01 00 00 00 00 0000 000	**БЮДЖЕТТЕРНИҢ ЧЕДИШПЕС КЕЗЭЭНИҢ ИШТИКИ АКШАЛАНДЫРЫЫШКЫН ДӨСТЕРИ**	**28239,5**
01 05 00 00 00 0000 000	**Бюджеттиң акша-хөреңгилериниң учедунуң аайы-биле агар саннарда акша-хөреңгилерниң арткан кезээниң өскерлиишкини**	**28239,5**
01 05 02 00 00 0000 500	**Бюджеттерниң акша-хөреңгилериниң өске арткан кезээниң улгадыры**	
01 05 02 01 09 0000 510	Ыяап-ла медицина камгаладылгазының девискээр фондуларының бюджеттериниң акша-хөреңгилериниң өске арткан кезээниң улгадыры	
01 05 02 00 00 0000 600	**Бюджеттерниң акша-хөреңгилериниң өске арткан кезээниң эвээжээри**	**28239,5**
1 05 02 01 09 0000 610	Ыяап-ла медицина камгаладылгазының девискээр фондуларының бюджеттериниң акша-хөреңгилериниң өске арткан кезээниң эвээжээри	28239,5

«2009 чылда Ыяап-ла медицина камгаладылгазының Тыва республика фондузунуң бюджединиң күүселдезиниң дугайында» Тыва Республиканың Хоойлузунга 2-ги капсырылга

09 чылда Ыяап-ла медицина камгаладылгазының Тыва республика фондузунуң бюджединиң ОРУЛГАЛАРЫ

ия Федерациязының ет бөлүктээшкининиң кодтары	Орулганың ады	Түңү (муң рубль)
16 20040 09 0000 140	Күрүнениң бюджеттен дашкаар фондуларының дугайында болгаш ыяап-ла социал камгаладылганың тодаргай хевирлериниң дугайында Россия Федерациязының хоойлужуйулгазын, бюджет хоойлужудулгазын (Ыяап-ла медицина камгаладылгазының девискээр фондуларының бюджеттериниң кезээнге) хажытканы дээш тыртар акшалар (торгаалдар)	200,0
182 1 02 01040 09 0000 110	Ыяап-ла медицина камгаладылгазының девискээр фондуларының бюджеттеринче киир санаар чаңгыс аай социал үндүрүг	211528,9
395 1 02 02070 09 0000 160	Ажылдавайн турар чоннуң ыяап-ла медицина камгаладылгазынга камгаладылга дадывырларының талазы-биле чедир төлевээн акшалар болгаш хөөлер	6127,5
182 1 05 01000 00 0000 010	Үндүрүг онаарының бөдүүнчүткен системазын ажыглааны-биле холбаштыр тыртар үндүрүг	4751,9
182 1 05 01010 01 0000 110	Үндүрүг онаар объектизи кылдыр орулгаларын шилип алган үндүрүг төлекчилеринден тыртар үндүрүг	1957,9
182 1 05 01020 01 0000 110	Үндүрүг онаар объектизи кылдыр чарыгдалдарның хемчээлинге эвээжеткен орулгаларын шилип алган үндүрүг төлекчилеринден тыртар үндүрүг	1042,6
182 1 05 01030 01 0000 110	Күрүнениң бюджеттен дашкаар фондуларының бюджеттеринче шилчидер эң биче үндүрүг	1628,7
182 1 05 01040 02 0000 110	Үндүрүг онаарының бөдүүнчүткен системазын ажыглап тура сайгарлыкчы ажыл-чорудулганы боттандырарынга патентилерниң бергенинден орулгалар	122,7
182 1 05 02000 02 0000 110	Ажыл-чорудулганың чамдык хевирлеринге онаандырган орулгага чаңгыс аай үндүрүг	4647,4
182 1 05 03000 01 0000 110	Чаңгыс аай көдээ ажыл-агыйүндүрүү	28,1
182 1 09 08050 09 0000 140	Ыяап-ла медицина камгаладылгазының девискээр фондуларынга дадывырлар талазы-биле чедир төлевээн акшалар, хөөлер болгаш торгаалдар	195,6
395 1 16 32070 09 0000 140	Хоойлудан дашкаар азы тускай сорулгазындан өскээр чарыгдаттынган түңнерни, а ол ышкаш оларны ажыглаанындан алган орулгаларны дедир эгидери	10092,5
395 1 16 21090 09 0000 140	Кем-херек үүлгедиишкини кылганынга буруудаттырып турар кижилерден тыртар болгаш эт-хөреңги когаралынга эгидер кылдыр тыртар акшалар, Ыяап-ла медицина камгаладылгазының девискээр фондуларының бюджеттеринче киир санаар (торгаалдар) болгаш өске-даа түңнер	194,8
395 1 17 06040 09 0000 180	Ыяап-ла медицина камгаладылгазының девискээр фондуларынче өске-даа үндүрүгден эвес киирилделер	3447,2
395 1 13 03090 09 0000 130	Төлевирлиг дуза чедирилгезинден Ыяап-ла медицина камгаладылгазының девискээр фондуларының бюджеттериниң өске-даа орулгалары болгаш Ыяап-ла медицина камгаладылгазының девискээр фондуларының бюджеттериниң чарыгдалдарының компенсациялары	440,7
395 2 02 05700 09 0000 1516	Ажылдавайн турар чурттакчыларның Ыяап-ла медицина камгаладылгазының девискээр фондуларының бюджеттеринге дамчыдар Россия Федерациязының субъектилериниң бюджеттериниң акша-хөреңгилери	1142432,0
395 2 02 05802 09 0000 151	Ыяап-ла медицина камгаладылгазының девискээр программаларын күүседири-биле ыяап-ла медицина камгаладылгазының баазалыг программазының иштинге Ыяап-ла медицина камгаладылгазының девискээр фондуларының бюджеттеринге дотациялар	291504,5
395 2 02 05803 09 0000 151	Ажылдавайн турар чурттакчыларның (уругларның) Ыяап-ла медицина камгаладылгазынга Ыяап-ла медицина камгаладылгазының девискээр фондуларының бюджеттеринче субсидиялар	22758,6
395 2 02 05805 09 0000 151	Стационар албан черлеринде келген өскүс уругларның болгаш берге амыдырал байдалында турар уругларның диспансеризациязын эрттирерингe Ыяап-ла медицина камгаладылгазының девискээр фондуларының бюджеттеринге субсидиялар	4306,1
395 2 02 05809 09 0000 151	Ажылдап турар хамаатыларның немелде диспансеризациязын эрттирерингe Ыяап-ла медицина камгаладылгазының девискээр фондуларының бюджеттеринге субсидиялар	8770,6
395 2 02 05810 09 0000 151	Россия Федерацийзының хамаатыларынга халас эмчи дузазын көргүзериниң күрүне магадылалдарының девискээр программаларын күүседири-биле Ыяап-ла медицина камгаладылгазының девискээр фондуларының бюджеттеринге дамчыдар Ыяап-ла медицина камгаладылгазының Федералдыг фондузунуң акша-хөреңгилери	5500,0
395 1 19 06080 09 0000 151	Ыяап-ла медицина камгаладылгазының девискээр фондуларының бюджеттеринден Ыяап-ла медицина камгаладылгазының Федералдыг фондузунуң бюджединче эрткен чылдарның, тускай сорулгалыг субсидияларның болгаш субвенцияларның арткан кезээн база өске-даа бюджеттер аразының трансферттерин эгидери	-20812,9

395 2 02 05201 09 0000 151	Участоктарның терапевт эмчилериниң, участоктарның педиатр эмчилериниң, ниити практика эмчилериниң (өг-бүле эмчилериниң), участоктарның терапевт эмчилериниң, участоктарның педиатр эмчилериниң участок эмчи сестраларының, ниити практика (өг-бүле эмчилериниң) эмчилериниң эмчи сестраларының чедирип турар немелде эмчи дузазын көргүзериниң саң-хөө хандырылгазынга Ыяап-ла медицина камгаладылгазының девискээр фондуларының бюджеттеринге дамчыдар Россия Федерациязының субъектилериниң бюджеттериниң акша-хөреңгилери	78304,2
	Шупту орулгалар	**1774417,7**

«2009 чылда Ыяап-ла медицина камгаладылгазының Тыва республика фондузунуң бюджединиң күүселдезиниң дугайында» Тыва Республиканың Хоойлузунга 3-кү капсырылга

2009 чылда Ыяап-ла медицина камгаладылгазының Тыва республика фондузунуң бюджединиң чарыгдалдарының

СТРУКТУРАЗЫ

Ады	Мин	Рз	ПР	ЦСР	ВР	Түңү
Өске ниити күрүне айтырыглары	395	01	14			28644,7
Доктааттынган хүлээлгелер адырында удуртулга болгаш башкарылга	395	01	14	001 00 00		28644,7
Күрүнениң бюджеттен дашкаар фондуларының башкарылга органнарының аппараттары	395	01	14	001 55 00		28644,7
Күрүнениң бюджеттен дашкаар фондуларының башкарылга органнары	395	01	14	001 55 00	270	28644,7
Кадык камгалалы, күш-культура болгаш спорт	395	09	00			98206,5
Амбулаторлуг дуза	395	09	02			98206,5
Социал дуза	395	09	02	505 00 00		98206,5
1999 чылдың июль 17-де № 178-ФХ «Күрүнениң социал политиказының дугайында» Федералдыг хоойлу	395	09	02	505 03 00		6484,1
Стационар албан черлеринде турар өскүс уругларның болгаш берге амыдырал байдалында турар уругларның диспансеризациязын чорудары	395	09	02	505 21 00		6484,1
Социал төлевирлер	395	09	02	505 21 00	005	6484,1
Ажылдап турар хамаатыларның немелде диспансеризациязын чорудары	395	09	02	505 24 00		13423,4
Социал төлевирлер	395	09	02	505 24 00	005	13423,4
Россия Федерациязының хамаатыларынга участоктарның терапевт эмчилериниң, участоктарның педиатр эмчилериниң, ниити практика эмчилериниң (өг-бүле эмчилериниң), участоктарның терапевт эмчилериниң, участоктарның педиатр эмчилериниң, участок эмчи сестраларының, ниити практика эмчилериниң (өг-бүле эмчилериниң) эмчи сестраларының чедирип турары немелде халас медицина дузазын көргүзериниң күрүне магадылалдарының программазынга дүүштүр күрүне даалгаларының саң-хөө хандырылгазы	395	09	02	505 41 00		292,8
Социал төлевирлер	395	09	02	505 41 00	005	292,8
Участоктарның терапевт эмчилериниң, участоктарның педиатр эмчилериниң, ниити практика эмчилериниң (өг-бүле эмчилериниң), участоктарның терапевт эмчилериниң, участоктарның педиатр эмчилериниң, участок эмчи сестраларының, ниити практика эмчилериниң (өг-бүле эмчилериниң), эмчи сестраларының чедирип турары немелде халас медицина дузазын көргүзериниң күрүне магадылалдарының программазынга дүүштүр күрүне даалгаларының саң-хөө хандырылгазы	395	09	02	520 21 00		78006,2
Социал төлевирлер	395	09	02	520 21 00	005	78006,2
Кадык камгалалының, күш-культура болгаш спорт талазы-биле өске-даа айтырыглар	395	09	10			1675806,0
1991 чылдың июнь 28-те № 1499-1 «Россия Федерациязында хамаатыларның медицина камгаладылгазының дугайында» Россия Федерациязының Хоойлузу	395	09	10	505 17 00		1675806,0
Ажылдавайн турар чурттакчыларның (чаштарның) ыяап-ла медицина камгаладылгазы	395	09	10	505 17 01		22758,6
Социал төлевирлер	395	09	10	505 17 01	005	22758,6
Ыяап-ла медицина камгаладылгазының баазалыг программазының кызыгаарынга ыяап-ла медицина камгаладылгазының девискээр программазының күүселдези	395	09	10	505 17 02		1653047,4
Социал төлевирлер	395	09	10	505 17 02	005	1653047,4
Шупту чарыгдалдар						**1802657,2**

«Тыва Республиканың Саналга палатазының дугайында» Тыва Республиканың Хоойлузунга өскерилгелер кииреериниң дугайында

Тыва Республиканың Дээди Хуралы (парламентизи) 2[…] чылдың октябрь 28-те хүлээп алган

1 чүүл

2001 чылдың декабрь 7-де № 1200 «Тыва Республиканың Саналга палатазының дугайында» («Тувинская правда», 2002 чылдың январь 17-де; 2004 чылдың январь 13-те, июль 6-да; 2007 чылдың ноябрь 13-те, июль 26-да; «Шын», 2004 чылдың январь 22-де, 2007 чылдың ноябрь 15-те) Тыва Республиканың Хоойлузунга дараазында өскерилгелерни киирер:

1) 1-ги чүүлде «Тыва Республиканың Улуг Хуралының палаталарының болгаш оларга отчеттуг болур» деп сөстерни «Тыва Республиканың Дээди Хуралының (парламентизиниң)» деп сөстер-биле солуур;

2) 2-ги чүүлдүң тоску абзазында «Улуг Хуралдың палаталарынга» деп сөстерни «Дээди Хуралга (парламентиге)» деп сөстер-биле солуур;

3) 5-ки чүүлде:

а) бирги кезээн дараазында эдилге-биле бижиир:

«Саналга палатазының даргазын Тыва Республиканың Президентизиниң – Чазааның Даргазының саналдап киргени-биле албан-дужаалга Тыва Республиканың Дээди Хуралы (парламентизи) беш чыл хуусаада томуйлаар. Саналга палатазының даргазынга хамаарыштыр хөлезилекчиниң төлээзи Тыва Республиканың Дээди Хуралы (парламентизи) болур.»;

б) ийиги кезээнде «Хоойлужудулга палатазы» деп сөстерни «Тыва Республиканың Дээди Хуралы (парламентизи)» деп сөстер-биле солуур, «палаталар» деп сөстү ап кааптар;

в) дөрткү кезээнде «Даргазы-биле» деп сөстү «Президентизи-биле – Даргазы-биле» деп сөстер-биле солуур, «Улуг Хуралдың палаталарының даргалары-биле» деп сөстерни «Дээди Хуралдың (парламентиниң) Даргазы-биле» деп сөстер-биле солуур;

г) бешки кезээнде «Улуг Хуралдың палаталарының» деп сөстерни «Дээди Хуралдың (парламентиниң)» деп сөстер-биле солуур;

д) алдыгы кезээнде «А» бөлүүнүң» деп сөстерни «Тыва Республиканың» деп сөстер-биле солуур;

е) чедиги кезээнде:

дөрткү абзацка «Саналга палатазының аппарадының ажылдакчыларының» деп сөстерни немээр;

алды болгаш он бир дугаар абзацтарны күжүн чидирген деп санаар;

он ийиги абзацта «Улуг Хуралдың палаталарының» деп сөстерни «Дээди Хуралдың (парламентиниң)» деп сөстер-биле солуур;

он үшкү абзацта «Улуг Хуралдың палаталарының» деп сөстерни «Тыва Республиканың Дээди Хуралынга (парламентизинге), Саналга палатазының коллегиязының бадылааны» деп сөстер-биле солуур;

ж) сески кезээнде «Улуг Хуралдың палаталарының» деп сөстерни «Дээди Хуралдың (парламентиниң)» деп сөстер-биле солуур;

з) тоску кезээнде «хоойлужудулга-биле доктаадып тургускан чурум езугаар» деп сөстерни «Тыва Республиканың Дээди Хуралының (парламентизиниң)» деп сөстер-биле солуур;

4) 6-гы чүүлде:

а) бирги абзацты дараазында эдилге-биле бижиир:

«Саналга палатазының даргазының оралакчызын Тыва Республиканың Президентизиниң – Чазааның Даргазының саналдап киргени-биле албан-дужаалга Тыва Республиканың Дээди Хуралы (парламентизи) беш чыл хуусаада томуйлаар. Саналга палатазының даргазының оралакчызын томуйлаар дугайында доктаалды Тыва Республиканың Дээди Хуралының (парламентизиниң) депутаттарының доктааттынган санындан хөй кезииниң бадылаашкыннары-биле хүлээп алыр. Саналга палатазының даргазының оралакчызынга хамаарыштыр хөлезилекчиниң төлээзи Тыва Республиканың Дээди Хуралы (парламентизи) болур.»;

б) үшкү кезээнде «Даргазы-биле» деп сөстерни «Президентизи-биле – Даргазы-биле» деп сөстер-биле солуур, «Улуг Хуралдың палаталарының даргалары-биле» деп

сөстерни «Дээди Хуралдың (парламенти[…]
Даргазы-биле» деп сөстер-биле солуур[…]
в) дөрткү кезээнде «Улуг Хуралдың[…]
латаларының» деп сөстерни «Дээди Хур[…]
дың (парламентиниң)» деп сөстер-б[…]
солуур;
г) бешки кезээнде «А» бөлүүнүң» […]
сөстерни «Тыва Республиканың» деп сөс[…]
биле солуур;
д) чедиги кезээнде «Тыва Республика[…]
Улуг Хуралының Хоойлужудулга пал[…]
зының болгаш Төлээлекчилер палатазы[…]
оларның» деп сөстерни «Тыва Республ[…]
ның Дээди Хуралының (парламентизи[…]
ооң» деп сөстер-биле солуур;
е) сески кезээнде «хоойлужудулга-б[…]
доктаадып тургускан чурум езугаар» […]
сөстерни «Тыва Республиканың Дэ[…]
Хуралының (парламентизиниң)» деп сөс[…]
биле солуур;
5) 7-ги чүүлде:
а) бирги кезээн дараазында утка[…]
домак-биле немээр:
«Саналга палатазының аудитору[…]
бүрүн эргези 5 чыл хуусаалыг болур.»;
б) бешки кезээн дараазында эдилге-б[…]
бижиир:
«Тыва Республиканың Дээди Хура[…]
(парламентизи) Саналга палатазы[…]
аудиторларын Тыва Республиканың П[…]
зидентизиниң – Чазааның Даргазының са[…]
дап киргени-биле томуйлаар. Дээди Хур[…]
дың (парламентиниң) Саналга палатазы[…]
аудиторларын томуйлаарының дугайы[…]
доктаалын Тыва Республиканың Дэ[…]
Хуралының (парламентизиниң) депутатта[…]
ның доктааттынган санындан хөй кези[…]
бадылаашкыннары-биле хүлээп ал[…]
Саналга палатазының аудиторларынга […]
маарыштыр хөлезилекчиниң төлээзи Т[…]
Республиканың Дээди Хуралы (парлам[…]
тизи) болур.»;
в) алдыгы кезээнде «Улуг Хуралдың[…]
латаларының» деп сөстерни «Дээди Хур[…]
дың (парламентиниң)» деп сөстер-би[…]
солуур;
г) чедиги кезээнде «А» бөлүүнүң» […]
сөстерни «Тыва Республиканың» деп сөсте[…]
биле солуур;
д) сески кезээнде «Тыва Республика[…]
Улуг Хуралының палаталарының, оларны[…]
деп сөстерни «Тыва Республиканың Дэ[…]
Хуралының (парламентизиниң), ооң» […]
сөстер-биле солуур;
6) 8-ки чүүлдүң бирги кезээнде «Ул[…]
Хуралдың палаталарынга» деп сөстер[…]
«Дээди Хуралга (парламентиге)» деп сөсте[…]
биле солуур;
7) 10-гу чүүлде:
а) бешки абзацта «Улуг Хуралдың пал[…]
талары» деп сөстерни «Дээди Хурал (па[…]
ламент)» деп сөстер-биле солуур;
б) алдыгы абзацта «Улуг Хуралдың пал[…]
талары» деп сөстерни «Дээди Хурал (па[…]
ламент)» деп сөстер-биле солуур;
8) 11-ги чүүлдүң ийиги кезээнде чогу[…]
санында болгаш падежте «Улуг Хуралды[…]
Хоойлужудулга палатазы» деп сөстерн[…]
чогуур санынга болгаш падежинге «Дээд[…]
Хурал (парламент)» деп сөстер-биле солуур[…]
9) 16-гы чүүлдүң ийиги кезээнде:
а) ийиги абзацта «Даргазының» деп сөст[…]
«Президентизиниң – Даргазының» де[…]
сөстер-биле солуур;
б) үшкү болгаш дөрткү абзацтарда «Улу[…]
Хуралдың палаталарының» деп сөстерн[…]
«Дээди Хуралдың (парламентиниң)» де[…]
сөстер-биле солуур;
10) 18-ки чүүлдүң үшкү кезээнде «Улу[…]
Хуралдың Хоойлужудулга палатазының» де[…]
сөстерни «Дээди Хуралдың (парламен-
тиниң)» деп сөстер-биле солуур;
11) 20-ги чүүлдүң дөрткү кезээнде «Улу[…]
Хуралдың Хоойлужудулга палатазының» де[…]
сөстерни «Дээди Хуралдың (парламенти-
ниң)» деп сөстер-биле солуур;
12) 25-ки чүүлде «Улуг Хуралдың чогуур
палатазын» деп сөстерни «Дээди Хурал
(парламент)» деп сөстер-биле солуур;
13) 27-ги чүүлде:
а) үшкү, дөрткү болгаш бешки кезек-
терде «Улуг Хуралдың палаталарының» деп

сөстерни «Дээди Хуралдың (парламен-
тиниң)» деп сөстер-биле солуур;
б) «Саналга палатазының даргазының
...ылгааны» деп сөстерни ап кааптар;
4) 31-ги чүүлдүң ийиги кезээнде «Улуг
...алдың палаталарының» деп сөстерни
«Дээди Хуралдың (парламентиниң)» деп
сөстер-биле солуур;
15) 37-ги чүүлде:
а) бирги кезээнде «Улуг Хуралдың пала-
...арынга» деп сөстерни «Дээди Хуралга
(парламентиге)» деп сөстер-биле солуур;
б) ийиги кезээнде «Даргазынга» деп
...ту «Президентизинге – Даргазынга» деп
сөстер-биле солуур;
16) 38-ки чүүлде:
а) ийиги кезээнде «Улуг Хуралдың
чогуур палатазының» деп сөстерни «Дээди Хуралдың (парламентиниң)» деп сөстер-биле солуур;

б) үшкү кезээнде «Улуг Хуралдың» деп сөстерни «Дээди Хуралдың (парламентиниң)» деп сөстер-биле солуур, «азы ооң палаталарының бирээзин» деп сөстерни ап кааптар.

2 чүүл

Бо Хоойлу ону албан-езузу-биле парлаан хүнүнден эгелеп күштүг болур.

Тыва Республиканың Чазаанның Даргазы Ш. КАРА-ООЛ

Кызыл хоорай
2010 чылдың ноябрь 9
№ 36 ДХ-I.

«2010 чылда болгаш 2011 база 2012 чылдарның планныг үезинде Тыва Республиканың республика бюджединиң ...айында» Тыва Республиканың Хоойлузунга өскерилгелер киирериниң дугайында

Тыва Республиканың Дээди Хуралы (парламентизи) 2010 чылдың октябрь 28-те хүлээп алган

...чүүл
...09 чылдың декабрь 25-те № 1757 УХ-II
...чылда болгаш 2011 база 2012 чылдар-
...планныг үезинде Тыва Республиканың
...блика бюджединиң дугайында»
...нская правда», 2009 чылдың декабрь
«Шын», 2009 чылдың декабрь 29-та)
...еспубликаның Хоойлузунга дараазын-
...рилгелерни киирер:
...ги чүүлде:
...ги кезээнде:
пунктуда «12695931,7» деп саннарны
...53,5» деп саннар-биле солуур;
пунктуда «12944576,3» деп саннарны
...64,0» деп саннар-биле солуур;
пунктуда «248644,6» деп саннарны
...5» деп саннар-биле солуур;
...ги кезээниң 2-ги пунктузунда:
...944,1» деп саннарны «331263,0» деп
...биле солуур;
...523,9» деп саннарны «673560,0» деп
...биле солуур;
...ки кезээнде «дөстер» деп сөстүң
...а «иштики» деп сөстү немээр,
...иниң» деп сөстүң мурнунга «Тыва
...каның» деп сөстерни немээр;

...и чүүлдүң 1-ги кезээнде «респуб-
...п сөстүң мурнунга «Тыва Респуб-
... бюджеди-биле» деп сөстерни
«бюджеттери-биле» деп сөстүң
«Тыва Республиканың муниципал-
...угларының» деп сөстерни немээр;

... чүүлдүң 2-ги кезээнде «дөстер-
...сөстүң мурнунга «иштики» деп сөстү
...бюджединиң» деп сөстүң мурнунга
...публиканың» деп сөстерни немээр;

... чүүлдүң 2-ги кезээнде «болгаш
...низацияларында» деп сөстерни ап

... чүүлде:
... кезээнде «бюджет акшаланды-
...ларының» деп сөстерни «Тыва
...аның республика бюджединиң
...еңгилериниң» деп сөстер-биле
...ыва Республика» деп сөстерни ап

... кезээнде «бюджединиң» деп
...унга «Тыва Республиканың» деп
немээр;

... чүүлде:
...унктуда «чарыгдалдарының» деп
...унга «Тыва Республиканың» деп
немээр;
...унктуда «компенсациялары» деп
...унга «Тыва Республиканың» деп
немээр;

...үлдүң 1-ги кезээнде «100 000,0»
...ы «242 371,6» деп саннар-биле

... чүүлге дараазында уткалыг
...ээр:
...еспубликаның чарыгдалдарны
...ндырар Регионалдыг фондудан
...ыг районнарның (хоорай ок-
... бюджеттеринге субсидияларны
...лгаш чарыгдаарының чурумун,
бо Хоойлуга 17-ги капсырылга-биле бадылаан субсидиялардан аңгыда, Тыва Республиканың Чазаанның нормативтиг хоойлу-дүрүм актылары-биле доктаадып тургузар.»;

9) 13[1]-ку чүүлдү дараазында уткалыг кылдыр немээр:

«13[1] чүүл

«Чуртталга-коммунал ажыл-агыйын реформалаарынга деткимче фондузу» деп күрүне корпорациязындан кирип келген акша-хөреңги-биле Тыва Республиканың муниципалдыг тургузугларының бюджеттеринге хөй квартираларлыг бажыңнарның 2010 чылда капитал септелгезин чорудар субсидияларны үлээрин бо Хоойлуга 18-ки капсырылга езугаар доктаадып тургузар.»;

10) 19-ку чүүлде «дараазындагы» деп сөстү ап кааптар;

11) 20-ги чүүлге дараазында уткалыг дөрт база беш абзацтарны немээр:

«2009 чылдың март 18-те № 1129 УХ-II «Назы четпээннер херектериниң талазы-биле болгаш Тыва Республикага оларның эргелерин камгалаар комиссиялар дугайында база муниципалдыг районнарның болгаш хоорай округтарының тус чер бот-башкарылга органнарынга назы четпээннер херектериниң талазы-биле болгаш оларның эргелерин камгалаар комиссияларны тургузар болгаш ажыл-чорудулгазын организастаар талазы-биле күрүнениң чамдык бүрүн эргелерин аңгылап бээриниң дугайында» Тыва Республиканың Хоойлузу;

2010 чылдың апрель 30-де № 1824 УХ-II «Тыва Республиканың девискээринге назы четпээннерге хамаарыштыр азырал болгаш ажаал-тежээл талазы-биле ажыл-чорудулганы организастаар болгаш боттандырар талазы-биле күрүнениң чамдык бүрүн эргелерин Тыва Республиканың муниципалдыг тургузугларының тус чер бот-башкарылга органнарынга дамчыдып бээриниң дугайында» Тыва Республиканың Хоойлузу».»;

12) 22-ги чүүлдү күжүн чидирген деп санаар;

13) 1, 3, 4, 6 – 9, 11 – 13, 15 болгаш 16 дугаар капсырылгаларны чаа эдилгелер-биле бижиир (капсырган);

14) 18 база 19 дугаар капсырылгаларны немээр (капсырган).

2 чүүл

1. 2009 чылдың декабрь 25-те № 1757 УХ-II «2010 чылда болгаш 2011 база 2012 чылдарның планныг үезинде Тыва Республиканың республика бюджединиң дугайында» Тыва Республиканың Хоойлузунуң 20-ги чүүлүнүң дөрткү болгаш бешки абзацтары бо Хоойлу күштүг болуп кирген хүнден эгелеп күштүг болур.

2. Бо Хоойлу ону албан-езузу-биле парлаан хүнүнден эгелеп күштүг болур.

Тыва Республиканың Чазаанның Даргазы Ш. КАРА-ООЛ

Кызыл хоорай
2010 чылдың ноябрь 9
№ 43 ДХ-I.

ТЫВА РЕСПУБЛИКАНЫҢ ЧАЗААНЫҢ ДАРГАЗЫНЫҢ ЧАРЛЫЫ

Тыва Республиканың Чазаанның Даргазының Канцеляриязының структуразынга өскерилгелер киирериниң дугайында

«Тыва Республиканың Чазаанның Даргазының эрге-байдалының дугайында» Тыва Республиканың Конституция хоойлузунуң 7 чүүлүнүң 4 кезээн удуртулга болдургаш, **доктаадырым болза:**

1. Тыва Республиканың Чазаанның Даргазының Канцеляриязының 2007 чылдың май 5-те Тыва Республиканың Чазаанның Даргазының №81 Чарлыы-биле («Тувинская правда», 2007, май 15, июль 26, октябрь 2, 2008, февраль 5, апрель 15, август 21, сентябрь 16, 2009, февраль 17, август 22, сентябрь 15, декабрь 3; «Шын», 2007, май 17, 2008, апрель 15, август 25, сентябрь 13, 2009, март 14, сентябрь 29, декабрь 10) бадылааны структуразының 10 пунктузунда «килдис начальниги—2 сан; килдис начальнигиниң оралакчызы (Тыва Республиканың Чазаанның Даргазының кожуунда төлээзи)—17 сан;» деп сөстерни «килдис начальниги—19 сан; ооң иштинде Тыва Республиканың Чазаанның Даргазының кожуунда төлээзи—17 сан;» деп сөстер-биле солуур;

2. Тыва Республиканың Саң-хөө яамызы бо Чарлыктан үнер чарыгдалдарны 2011 чылдың болгаш 2012 болгаш 2013 планныг үезиниң республика бюджединиң төлевилелинге көөр.

3. Бо Чарлыктың 1 пунктузу 2011 чылдың январь 1-ден, 2 пунктузу—ону албан-езузу-биле парлаан хүнден күштүг болуп кирер.

Тыва Республиканың Чазаанның Даргазы Ш. КАРА-ООЛ.

Кызыл хоорай
2010 чылдың октябрь 22
№195

ТЫВА РЕСПУБЛИКАНЫҢ ЧАЗААНЫҢ ДОКТААЛДАРЫ

Тыва Республикада амыдыралга эргежок чугула болгаш кол болур эм-таң аймааның мөөңнеп болгаш үүрмектеп садарынга немелделер дугайында

2001 чылдың март 9 № 56 Кызыл хоорай

1998 чылдың июнь 22-де «Эм-таң аймааның дугайында» №86-ФХ, Россия Федерациязының Чазаанның 2001 чылдың ноябрь 9-та «Эм-таң аймаанга өртектерни күрүнеден таарыштырарының дугайында» №782 доктаалынга, Россия Федерациязының Чазаанның 2009 чылдың август 8-те «Амыдыралга эргежок чугула болгаш кол эм-таң аймаанга өртектерни күрүнеден таарыштырарын экижидер дугайында» № 654 доктаалынга дүүштүр амыдыралга эргежок чугула болгаш кол эм-таң аймаанга өртектерни күрүнеден таарыштырар база амыдыралга эргежок чугула болгаш кол эм-таң аймаанга өртектерниң үндезин чокка өстүреринден чурттакчы чоннуң социал камгалалын чедип алыр сорулга-биле Тыва Республиканың Чазаанның **доктаадыры болза:**

1. Тыва Республиканың девискээринде аптека албан черлеринге болгаш эм-таң аймаан мөөңү-биле саарып турар организацияларга амыдыралга эргежок чугула болгаш кол эм-таң аймаанга херек кырында үндүр садар өртектерге эң үстүкү мөөңнеп болгаш эң үстүкү үүрмектеп садар немелделерни доктаадыр.

2. Амыдыралга эргежок чугула болгаш кол эм-таң аймаанга эде санаашкынны чорударын аптека албан черлеринге сүмелээр.

3. Күштүг хоойлужудулгаларга дүүштүр аптека албан черлеринде амыдыралга эргежок чугула болгаш кол эм-таң аймаанга эң үстүкү мөөңнеп болгаш эң үстүкү үүрмектеп садар немелделерни ажыглап турарының чурумун Тыва Республиканың тарифтер талазы-биле албаны хайгаараар.

4. Тыва Республиканың Чазаанның 2008 чылдың май 28-те «Тыва Республикада амыдыралга эргежок чугула болгаш кол эм-таң аймааның даңзызынче кирген эм-таң аймааның өртээнге садар немелделерни күрүнеден таарыштырарының дугайында» № 295 доктаалын күжүн чидирген деп санаар.

5. Бо доктаалды «Тувинская правда» болгаш «Шын» солуннарга парлаар.

6. Ук доктаалдың күүселдезиниң контролюн Тыва Республиканың Чазак Аппаратының комплекстиг социал-экономиктиг хөгжүлде эргелелинге дагзыр.

Тыва Республиканың Чазаанның Даргазы Ш. КАРА-ООЛ.

Тыва Республиканың кадык камгалалының муниципалдыг системазында дүрген эмчи дуза албан черлериниң болгаш салбырларының эмчи сестраларынга болгаш фельдшерлеринге (акушеркаларынга), эмчилеринге, фельдшер-акушер пунктуларының эмчи ажылдакчыларынга 2010 чылда акша төлевирлериниң дугайында

2010 чылдың март 9 № 61 Кызыл хоорай

Россия Федерациязының Чазаанның 2009 чылдың декабрь 29-та «Россия Федерациязының субъектилеринде кадык камгалалының муниципалдыг системазында дүрген эмчи дуза албан чер черлериниң болгаш салбырларының эмчи сестраларынга, фельдшерлеринге (акушеркаларынга), эмчилеринге, фельдшер-акушер пунктуларының эмчи ажылдакчыларынга, бир эвес муниципалдыг тургузугнуң девискээринде дүрген эмчи дузазының албан чери азы салбыры чок болза, акша төлевирин чорудары-биле Россия Федерациязының субъектилериниң бюджединге федералдыг бюджеттен субсидияны 2010 чылда бээриниң чурумунуң дугайында» №1111 доктаалын боттандырар сорулга-биле Тыва Республиканың Чазаанның **доктаадыры болза:**

1. Тыва Республиканың кадык камгалалының муниципалдыг системазында дүрген эмчи дуза салбырларының болгаш албан черлериниң эмчи сестраларынга болгаш фельдшерлеринге (акушеркаларынга), эмчилеринге, фельдшер-акушер пунктуларының эмчи ажылдакчыларынга 2010 чылда акша төлевирин чорударының байдалы болгаш чурумунуң дугайында Дүрүмнү бадылаар.

2. Тыва Республиканың Кадык камгалал яамызы, Тыва Республиканың Саң-хөө яамызы:

- дүрген эмчи дуза салбырларының болгаш фельдшер-акушер пункт албан черлериниң эмчи ажылдакчыларынга акша төлевирлерин тургустунган чурум езугаар акшаландырарын хандырар;

- дүрген эмчи дузазының эмчилеринге, фельшерлеринге болгаш эмчи сестраларынга база фельшер-акушер пунктуларының эмчи ажылдакчыларынга акша төлевирин үе шаанда, долузу-биле болгаш тускай сорулгалыг ажыглап турарының хыналдазын чорудар.

3. Тыва Республиканың Кадык камгалал яамызы:

- бо доктаал-биле бадылаан Дүрүмнү ажыглаарының айтырыгларының талазы-биле чугула тайылбырларны бээр;

- акша төлевиринде көрдүнгени-биле фельшер-акушер пунктуларының, дүрген эмчи дуза албан черлериниң болгаш салбырларының эмчи ажылдакчыларының немелде хүлээлгелерни күүседип турарының талазы-биле ажыл-чорудулганың шынарынга үнелээшкинни ажылдап кылгаш, бадылаар;

- Россия Федерациязының Кадык камгалал болгаш социал хөгжүлде яамызынче Тыва Республиканың республика бюджединден саң-хөө хандырылгазының дөзү болур субсидияның чарыгдалдарының дугайында база көрдүнген субвенцияның күүселдезиниң дугайында отчетту Россия Федерациязының Кадык камгалал болгаш социал хөгжүлде яамызының бадылааны чурум-биле тускай майыкка дараазында отчеттуг айның 25-ке чедир ай санында дужаар.

4. Тыва Республиканың Чазааның 2009 чылдың март 26-да «Тыва Республиканың кадык камгалалының муниципалдыг системазында дүрген эмчи дуза албан черлериниң болгаш салбырларының эмчи сестраларынга болгаш фельдшерлеринге (акушеркаларынга), эмчилеринге, фельдшер-акушер пункттарының эмчи ажылдакчыларынга акша төлевирлериниң дугайында» №119 доктаалды күжүн чидирген деп санаар.

5. Бо доктаалды «Тувинская правда» болгаш «Шын» солуннарга парлаар.

6. Ук доктаалдың күүселдезиниң контролюн Тыва Республиканың Чазак Аппарадының Мурнады хөгжүдер национал төлевилелдерни боттандырарының талазыбиле эргелелге дагзыр.

Тыва Республиканың Чазааның Даргазы Ш. КАРА-ООЛ.

Тыва Республикада ниити практиканың эмчилериниң (өг-бүле эмчилериниң) педиатр эмчилериниң болгаш эмчи сестраларының, участоктуң терапевт эмчилериниң эмчи сестраларының база ниити практиканың эмчилериниң (өг-бүле эмчилериниң), участоктуң педиатр эмчилериниң, участок терапевт эмчилериниң көргүскени немелде эмчи дузазы дээш акша төлевирин 2010 чылда чорударының дүрүмүнүң дугайында

2010 чылдың март 9 № 64 Кызыл хоорай

Россия Федерациязының Чазааның 2009 чылдың декабрь 29-та «Ниити практиканың эмчилериниң (өг-бүле эмчилериниң) педиатр эмчилериниң болгаш эмчи сестраларының, участоктуң терапевт эмчилериниң эмчи сестраларының база ниити практиканың эмчилериниң (өг-бүле эмчилериниң), участоктуң педиатр эмчилериниң, участок терапевт эмчилериниң көргүскени немелде эмчи дузазы дээш акша төлевирин акшаландырарын хандырары-биле федералдыг бюджеттен Россия Федерациязының субъектилериниң бюджединге субсидияларны 2010 чылда бээриниң чурумнуң дугайында» №1110 доктаалды боттандырары-биле Тыва Республиканың Чазааның **доктаадыры болза:**

1. 2010 чылда ниити практиканың эмчилериниң (өг-бүле эмчилериниң) педиатр эмчилериниң болгаш эмчи сестраларының, участоктуң терапевт эмчилериниң, эмчи сестраларының база ниити практиканың эмчилериниң (өг-бүле эмчилериниң), участоктуң педатр эмчилериниң, участок терапевт эмчилериниң көргүскени немелде эмчи дузазы дээш акша төлевирин чорударының дугайында Чурумну бадылаар.

2. Тыва Республиканың Кадык камгалал яамызы:

- эмчи ажылдакчыларының даңзызын тургузар;

- немелде эмчи дузазын көргүзүп турары дээш эмчи ажылдакчыларынга акша төлевирин акшаландырары-биле Тыва Республиканың Саң-хөө яамызынче түңнел чагыгны ай санында 20-ниң хүнге чедир киирер.

3. Немелде эмчи дузазын көргүзүп турары дээш эмчи ажылдакчыларынга акша төлевирин акшаландырары-биле чагыгны Тыва Республиканың Кадык камгалал яамызынга ай санында 20-ниң хүнүнге чедир киирерин Ыяап-ла медицина камгаладылгазының Тывада республика фондузунга сүмелээр.

4. Бо доктаалды «Тувинская правда» болгаш «Шын» солуннарга парлаар.

5. Тыва Республиканың Чазааның 2009 чылдың март 26-да «2010-2011 чылдарда база 2009 чылда ниити практиканың эмчилериниң (өг-бүле эмчилериниң), педиатр эмчилериниң болгаш эмчи сестраларының, участоктуң терапевт эмчилериниң, эмчи сестраларының база ниити практиканың эмчилериниң (өг-бүле эмчилериниң), участоктуң педиатр эмчилериниң, участок терапевт эмчилериниң көргүскени немелде эмчи дузазы дээш акша төлевирин чорударының чурумунуң дугайында» №123 доктаалын күжүн чидирген деп санаар.

6. Ук хоойлунуң күүселдезиниң контролюн Тыва Республиканың Чазак Аппарадының мурнады хөгжүдер национал төлевилелдерни боттандырарының талазы-биле эргелелге дагзыр.

Тыва Республиканың Чазааның Даргазы Ш. КАРА-ООЛ.

2010 чылда Тыва Республикада мурнады хөгжүдер «Кадыкшыл» национал төлевилелдиң кол угланыышкыннарының акшаландырыышкынының дугайында

2010 чылдың март 19 № 85 Кызыл хоорай

2010 чылда Тыва Республикада мурнады хөгжүдер «Кадыкшыл» национал төлевилелди моон-даа соңгаар боттандырар сорулгабиле Тыва Республиканың Чазааның **доктаадыры болза:**

1. 2010 чылда Тыва Республикада мурнады хөгжүдер «Кадыкшыл» национал төлевилел талазы-биле хемчеглерниң акшаландырыышкынының хемчээлин бадылаар (коштунган).

2. Тыва Республиканың Кадык камгалал яамызынга:

- 2010 чылда көрдүнгени езугаар федералдыг бюджеттиң акша-хөреңгизинден күрүне деткимчезиниң хемчээлиниң күүселдезин хандырар;

- 2010 чылда көрдүнгени езугаар республика бюджединиң акша-хөреңгизинден ооң акшаландырыышкынының болгаш хемчээлиниң күүселдезин хандырар;

- санитар автотранспорттуң болгаш медицина дериг-херекселиниң тускай сорулгалыг болгаш ажыктыг ажыглап турарының талазы-биле хыналданы чорудар.

3. 2010 чылда Тыва Республикада мурнады хөгжүдер «Кадыкшыл» национал төлевилелдиң хемчеглерин боттандырары-биле тус чер бюджеттеринден акшаландырыышкынны аңгылап бээр талазы-биле хемчеглерин хүлээп алырын муниципалдыг тургузугларның удуртукчуларынга сүмелээр.

4. Тыва Республиканың Чазааның 2009 чылдың март 25-те «2009 чылда федералдыг болгаш республика бюджеттериниң хөреңгилери-биле Тыва Республикада мурнады хөгжүдер «Кадыкшыл» национал төлевилелдиң кол угланыышкыннарын акшаландырарының дугайында» № 114 доктаалын күжүн чидирген деп санаар.

5. Ук доктаалдың күүселдезиниң контролюн Тыва Республиканың Чазак Аппарадының мурнады хөгжүдер национал төлевилелдерни боттандырарының талазыбиле эргелелге дагзыр.

Тыва Республиканың Чазааның Даргазы Ш. КАРА-ООЛ.

2009 чылда халас медицина ачы-дузазын Тыва Республиканың чурттакчы чонунга көргүзериниң күрүнеден магадылалдарының Программазынга өскерилгелер киирериниң дугайында

2010 чылдың март 22 № 94 Кызыл хоорай

Тыва Республиканың Чазааның **доктаадыры болза:**

1. Тыва Республиканың Чазааның 2009 чылдың январь 13-те бадылааны «2009 чылда халас медицина ачы-дузазын Тыва Республиканың чурттакчы чонунга көргүзериниң күрүнеден магадылалдарының Программазын база 2009 чылда халас медицина ачыдузазын Тыва Республиканың чурттакчы чонунга көргүзериниң күрүнеден магадылалдарының Программазынга кирбейн барган эмчи дузазының болгаш ачы-дуза хевирлериниң даңзызын бадылаарының дугайында» № 1 доктаалының 2009 чылда халас медицина ачы-дузазын Тыва Республиканың чурттакчы чонунга көргүзериниң күрүнеден магадылалдарының Программазынга дараазында өскерилгелерни киирер:

а) Программага хамааржыр акшаландырыышкынының дөзүн болгаш хемчээлин программаның паспортун дараазында редакция-биле бижиир:

«Программаның акшаландырыышкынының дөзү болгаш хемчээли - 2009 чылда шупту – 2898,262 млн.рубль, ооң иштинде:

бюджет саң-хөөзү - 1193, 664 млн. рубль;

Ыяап-ла медицинаның камгаладылгазының Тывада республика фондузунуң камгаладыкчыларының каттыштырган саң-хөөзү - 1704,6 млн. рубль, ооң иштинде ЫМК-тың ТС-ынче киирген чаңгыс аай социал үндүрүг-215,7 млн. рубль;

ажыл-чорудулганың чамдык хевирлеринден орулгага онааган чаңгыс аай үндүрүг – 4,5 млн. рубль;

үндүрүг тыртарының бөдүүнчүткен системазын ажыглап чаңгыс аай үндүрүгнү тыртканындан – 4,7 млн. рубль;

көдээ ажыл-агыйының чаңгыс аай үндүрүү - 0,034 млн. рубль;

ЫМК-ның Тывада салбырынче ажылдавайн турар хамаатыларның ЫМК-че камгаладылга дадывырлары – 1142,4 млн. рубль;

ЫМК-ның кол программазының иш

ЫМК-ның территориалдыг програм

күүседири-биле ЫМК-ның Федера

фондузундан дотациялар – 291,5 млн. р

ажылдавайн турар чурттакчы ч

(уругларның) ыяап-ла медицина кам

дылгазынга федералдыг бюджеттен с

диялар – 22,8 млн. рубль;

Россия Федерациязының хама

рынга медицинаның ачы-дузазын хала

гүзеринге күрүнеден магадылаарыны

риториалдыг программазын боттан

рынга ЫМК-ның территориалдыг фо

рының бюджединче шилчиткен ЫМК-н

дералдыг фондузундан саң-хөө - 5,

рубль;

оон-даа өске акша орулгалары - 0

рубль;

үндүрүглерге хамаарышпас оон-да

акша орулгалары – 13,8 млн. рубль;

чыл эгезинде артыкшыл – 3,6

рубль».

2. Бо доктаалды «Тувинская пр

болгаш «Шын» солуннарга парлаар.

Тыва Республиканың Чазаа
Даргазы Ш. КАРА-ООЛ.

Тыва Республиканың Күрүне сүлдези кирген саазыннарны бо таңмаларны, Тыва Республиканың күрүне демдектерин кылырының, ажыглаарының, кадагалаарының болгаш чок кылырының чурумунуң дугайында

2010 чылдың апрель 21 № 149 Кызыл хоорай

Тыва Республиканың 1996 чылдың декабрь 31-де «Тыва Республиканың күрүне демдектериниң дугайында» № 697 Конституция хоойлузунуң 2 чүүлүнүң 2 кезээнге дүүштүр Тыва Республиканың Чазааның **доктаадыры болза:**

1. Тыва Республиканың күрүне сүлдези кирген саазыннарны болгаш таңмаларны, Тыва Республиканың күрүне демдектерин кылырының, ажыглаарының, када

рының болгаш чок кылырының дуга

киирген Чурумун бадылаар.

2. Ук доктаалдың күүселдезинин

ролюн Тыва Республиканың Ча

Канцеляриязынга дагзыр.

Тыва Республиканың Чазаа
Даргазының бирги оралак
Ш. ИРГИТ.

2010 чылда Тыва Республиканың Көдээ ажыл-агый болгаш а чем яамызының ажыл-чорудулгазының мурнады хөгжүде угланыышкыннарының дугайында

2010 чылдың июнь 10 № 237 Кызыл хоорай

2020 чылга чедир Тыва Республиканың социал-экономиктиг хөгжүлдезиниң стратегиязын боттандырар сорулга-биле Тыва Республиканың Чазааның **доктаадыры болза:**

1. 2010 чылда Тыва Республиканың Көдээ ажыл-агый болгаш аъш-чем яамызының ажыл-чорудулгазының мурнады хөгжүдер угланыышкынынга мал-биле ажылдың баштайгы болбаазырадылгазын организастаар.

2. 2010 чылда Тыва Республиканың Көдээ ажыл-агый болгаш аъш-чем яамызының ажыл-чорудулгазының мурнады хөгжүдер угланыышкынынга мал-биле ажылдың баштайгы үе-чадазын организастаар тала

ле хемчеглерниң коштунган планы

лаар.

3. Бо доктаалды «Тувинская п

болгаш «Шын» солуннарга парлаар.

4. Ук доктаалдың күүселдезини

ролюн Тыва Республиканың Чазаан

газының бирги оралакчызының хүлээ

күүседип турар – Тыва Республиканы

ажыл-агый болгаш аъш-чем сайыд

Енданга дагзыр.

Тыва Республиканың Чазаа
Даргазы Ш. КАРА-ООЛ.

2010 чылда Тыва Республиканың Кадык камгалал яамызын мурнады хөгжүдер угланыышкынының дугайында

2010 чылдың май 3 № 184 Кызыл хоорай

2020 чылга чедир Тыва Республиканың социал-экономиктиг хөгжүлдезиниң стратегиязын боттандырар сорулга-биле Тыва Республиканың Чазааның **доктаадыры болза:**

1. 2010 чылда Тыва Республиканың Кадык камгалал яамызының ажыл-чорудулгазының мурнады хөгжүдер угланыышкынынга Тыва Республикада наркология албанын сайзыраңгайжыдар.

2. 2010 чылда Тыва Республиканың Кадык камгалал яамызының ажыл-чорудулгазының мурнады хөгжүдер угланыышкыны

зы-биле хемчеглерниң коштунган п

бадылаар.

3. Бо доктаалды «Тувинская пр

болгаш «Шын» солуннарга парлаар.

4. Ук доктаалдың күүселдезиниң к

люн Тыва Республиканың Чазааның Да

ның оралакчызы А.П. Дамба-Хуу

дагзыр.

Тыва Республиканың Чазаа
Даргазы Ш. КАРА-ООЛ.

Тыва Республиканың адырлар аайы-биле яамыларның болга күүсекчи эрге-чагырганың өске-даа органнарының ажыл-чорудулгазының шынарынга, ведомстволарда күрүнениң унитарлыг бүдүрүлгелериниң ажылының түңнелдери дээш үнелелди бээриниң барымдааларын тодарадырының методиказының дугайында

2010 чылдың июнь 10 № 236 Кызыл хоорай

Тыва Республиканың адырлар аайы-биле яамыларның болгаш күүсекчи эрге-чагырганың өске-даа органнарының ведомстволарда күрүнениң унитарлыг бүдүрүлгелериниң ажылының түңнелдери дээш удуртукчуларының харыысалгазын бедидер сорулгабиле Тыва Республиканың чазааның **доктаадыры болза:**

1. Тыва Республиканың адырлар аайыбиле яамыларның болгаш күүсекчи эргечагырганың өске-даа органнарының, ооң иштинде ведомстволарның удуртулгазында турар бүдүрүлгелерниң удуртукчуларынга күрүнениң унитарлыг бүдүрүлгезиниң ажылының түңнели дээш персоналдыг харыысалганы онаар.

2. Тыва Республиканың адырлар а

биле яамыларның болгаш күүсекчи

чагырганың өске-даа органнарының а

чорудулгазының шынарынга, ведомств

да күрүнениң унитарлыг бүдүрүлгел

ажылының түңнелдери дээш үнел

бээриниң барымдааларын тодарады

коштунган методиказын бадылаар.

3. Бо доктаалды «Тувинская пра

болгаш «Шын» солуннарга парлаар.

4. Ук доктаалдың күүселдезиниң ко

люн Тыва Республиканың Чер болгаш

хамаарылгаларының яамызынга дагзы

Тыва Республиканың Чазаан
Даргазы Ш. КАРА-ООЛ.

Галина МАСПЫК-ООЛ

САЛЫМ-ЧОЛДУҢ ХУВААНАГЫ

(…чүзү. Эгези №132, 134 «Шында»).

Аалынгга баргаш, кыс дуңмазын Дарган ирей …а чагып кааш, оол дуңмазынга …ып турган чылгызын хүлээ… берген. Кел дирткен аалга бар… боду ышкаш аныяк оолдар… чылгы дүнеледип, сериин тай… үне бергеннер. Бир-ле чаъс… хүн аң-мең адып болбас, кыс … үнүп болбас, ыяш-дажын …үп болбас ыдыктыг Таңдыже …үп каап, боданып чыда, кум … берген. Шыргай ногаан …тар артындан кижи көрүп көр… чараш аъттыг, каас-коя хеп… кирбей салдыг эр көстүп кел… оон айтырган:

- Кажан чанар сен?
- Үлүүмнүң үш хонуу арткан…
- Үш хонгаш, ыяап чанар сен. …орайтаар болзуңза, кежииң …уруглап каар — дээш, демги …де хона берген. «Дүжүм-дүр, …» — деп, бодап, оттуп келзе… …оң сеткили далажыксап, ча… …артында шыргай аргаже ма… …ып көөрге-даа, чүве бил… …эн. Эштеринге дүжүн чугаа… дээш соксап каан: «диптиг …бе» — деп бодаза, канчаар. …нганда, оларны солуп келир …оның барааны көстүп кээр… аъттаныр деп баарга, өөрү …ылажып, чугаалашпааже …боор» — дээш, салбааннар. …ктоо, олары кээп дүжүп, …, таакпылап орда, чугаа төн… …ш туруп берген. Дүргедээн …деп ишти ий-ле олурда, ам… …чеп үнүпкеннер.

…га кирип кээрге, ында-мын… …үглежип чугаалашкан кижи… …. Чылгычылар өөнүң даш… …баглаашка дүжүп турда, аал …а аргадан аъттыг улус хал… …гeш, улуг өгге дүшкеннер. …чы бок-сак идик-хевин чыып …аъттаныр деп турда, бичии …ңнап келгеш:

…луг өгде силерни кел дидир …, үне маңнаан. Чеде бээрге, …өнде чааскаан орган:

…алга паштанып турган уруг … дилежип көр.

…ал-ораным ээн, акым. …рга чораaш келген болгай …аар мен.

…нча диве. Бо хамык ара… үш хонук дилеп келгеш, …. Чазак-чагырга чери дың… …скүс кижини чок кылган … кылыр. Моңну-даа бээр …мче-даа шурай бээр ийне, … халдадып. Тыпчып берип

…н-даа болза чыдынныг, …гай чадырымда бичии дуң… … та канчап турар. Бөгүн …ныл көрейн, акым. Кижи … мен хөөкүй кижиниң … мен кайын таныыр мен.

…ча диве, күжүр оглум. Ба… …кыыл-биле шарып алган …иңге, кара уруг чүве. Көр… …аштын эрге-шөлээлиг бис …лган, бо ядамык чүвелер …ын үндүрер чыгыы тур…

…аатан аң эвес, кижи кай… …е бээр деп, таныыр-билир … чоруткан боор. Сураа … бээр боор, хей-ле дүвү… …рыңар чадавас, акым. …ндыг болзунам, чүгле дириг болза, ажырбас оң. Чоруй баар ыйнаан, хай-бачыдын халдатпайн, өршээ, ат-ла болдум. Күжүр оглум, аът-хөлге ала-чайгаар салымныг кижи чордуң.

Үш кодан чылгымның арaзындан туралаан малыңны тудуп аар сен, дилеп көр, тып бер. Ашак ынча дээрге, тайга эдээнде хөй чылгының ужу-кыдыынга үне маңнап каап турар, хавaанда сылдыс каккан ышкаш ак имниг, дас кара кулунчак караанга көстүп келген. Боостаазынга чүве чыдыпкан ышкаш, шедиргеленчек үн-биле айтырган:

— Кара-Шокар бениң кулунчагын бээр силер бе?

— Кулунда чүү боор, оол. Оон ылгын мал тыппаан кижи сен бе?

— Чок. Чүгле ол кулунну бериңер…

Бодуң бил. Уругну дириг-менди эккээр болзуңза, алыр сен.

Өгден үнгеш, аъттаныр деп турда, оолдар сонуургаан:

— Чүү дидир?

— Паштанчызы уруг читкен, ону тып бер дидир.

— Канчап чиде бергенин чугаалады бе?

— Чок. Силер чүнү билдиңер?

— Херек арай берге. Сен киришпезиңзе эки эвеспе. Шамга кирдиң халак…

Эштериниң сөөлгү чугаазын чедир дыңнавайн, аъттаныпкаш ыңай болган. Ол чооккавының аргазын одурту дилээн. Чүве-даа билдиртпес. Орай имир дүшкелекте казанаанга халдып келген. Эжиин даштындан дуглап каан хевээр. Дуңмалары Дарган сугда хевирлиг. Кирип келгеш ижер дээрге, өл деп чүве чок. Шай хайындырар бичии пажын алгаш суг кыдыы кирген. Сериидедир арнын чупкаш, суг пактап олурда, артында «сугдан…» дээн үн дыңналырга, сырбаш дээн. Оожум хая көрнүрге, чүве чок боорга, кара талдар арaзынче киргеш дилегзинерге, бир талдың дөзүнде кижи човууртаан. Чоокшулай бергеш көөрге, арны-бажы көк, хан-кучук кылдыр ыжа берген херээжен кижи болган. Оолдуң узуп берген суун ижип чадааш, шаг болган. Дестиг хан кургааш, чыыра тырта берген, аас ажыттынмас. Оол пөс өттүр, арнын чодупкаш, соок сугну ижиртип каарга, оозу шимээн чок барган. Аайын тыппайн олурда, элээн болганда, уруг шаг чок чугааланган:

— Мени көрдүм деп улуска чугаалаваңар, тудуп аппаарлар.

— Чүге? Кым деп кижи силер?

— Сарыг ашактың баштайгы кадайының эдертип келген урyу-дур мен. Авам чок апаарга, азыраан адам аныяк кадай ап алгандан бээр удуур черим чыышкын баары, чиир чемим паш артыы, чырык өңнүг хеп кетпес, ол аалдың паштанчызы апарган мен. Каш хонук бурунгаар адам ашак чер чоруй баарга, аныяк кадайы алгы эттээр эдирээбиле улдап эгелээн. Удуп чыткан бодум арай деп тын менди үнгеним бо…

Изии-биле билбейн барыптыр мен, дезип халыыр дээш, оргам үзүк ышкаш-тыр. Кылаштап чадай берген, моон шору ырак черге чыдыпкаш, туруп шыдавадым. Дүүн, бөгүн хүнзедир суксааш, суг шылыраан ышкаш боорга, үнгеп бар-ла чыттым. Кандыг кончуг буянныг кижи боор силер, амы-тынымны алдыңар…

— Кай, Сарыг ирей дээрге, ак өгнүң ээзи бе?

— Ийе, ол-дур. Сеткили багай эвес кижи. Контр дээш шииттирер часкан чүве, оон бээр-ле чүве бүрүзүнден сестир апарган. Аныяк кадайы сени билдиртип каар мен деп кыжаныргa-ла, болчур хөөнү чидип, ыыт-дааш чок баар. Ооң чер чорупканын ажыглап алгаш, кадай меннип, мени бар шаа-биле эттеп алганы ол-дур.

— Аалыңарга аппарып каайн бе?

— Чок-чок. Чүгле аалче эвес. Чеже улуска базындырар боор, чөгелим төндү. Суг кыдыынга чыдайн, деткерли бээрим чадавас. Эки хүн көөр ирги мен бе… Оода кирер өглүг, ырак-даа бол, төрелдиг болган болза.

— Ыглаарга кайын боор, дуңмай. Бистиң багай казанаавыска чедирип каайн, оон силерни кымдаа тыппас — дигеш, бөле-хаара уругну туткаш, кылаштапкан. Дүне уруг човууртап оттуп кээрге-ле, кара шай ижиртип, дерин чодуп каап олурда, даң адып келген. Эртежик Дарган сугга четкеш, дуңмаларын эккелген. Эгезинде карактарын безин ажыдып шыдавас көк арынныг кижи көргеш, олары корга бергеннер. Чоорту акызының айтып бергени езугаар соок суг-биле арнын чодуп, аксынга шай тудуп өөрени бергеннер. Санчы ол чоруткаш, улуг аалга кээп дүшкен. Шайлап орар арaзында кадайы үне бээрге, ашак айтырган:

— Че, канчалдың?

— Ийе, урууңар тыпты берди.

— Кайда барды, чүге эккелбедиң?

— Байдалы арай багай ийин. Чер четпес хевирлиг боорга, каапт ым. Улус барбас черде аппарып каан мен.

— Черле чүзү канчап баргандыр, билдиң бе?

— Кыскаш-биле каккаш, эдирээ-биле улдап турган дээр, бичиидаа анаа чер чок. Кылаштап албас, көп-белдирим ууттунмас-тыр дээр. Буттары бастынмас, сөөртүнчек чорду.

— Аа, бокта, күжүр оглум, бис ийиниң арaзынга чугаа болуп артсын. Улуска-даа чугаалаар хире эвес, чүдек-бужар чүве-дир оң. Сен-не шыдаар боор сен, урyумнуң тынын ап көр.

— Айыткан кулунчагыңарны бээр силер бе?

— Ийе. Мени харам-бак, кырган-дижең деп бактаар-даа болза, Сарыг ашак чугаалаан сөзүнге ээ болуп шыдаваан деп кым-даа чугаалап шыдавас. Алыр сен. Бөгүн-даа болза. Адырам, оол, чүге-ле ол кулунчакты алыксаарың ол?

— Ам келгеш хопталай бердиңер бе, ирем?

— Чок. Алыр сен деп база катап чугаалaдым ышкажыл. Ак баштыг Алдан кара чылгының чартыын үзе сүрүп аар арга турда, оон ойталааш, кулунчак алыр мен дээриңге бо хүнге чедир элдепсинип орарымны чажырбас мен. Мээң чылгым арaзында даванныг малга алзып көрбээн чүгүрүк аъттар бар чүве, билир сен ыйнаан?

— Ийе, көрген мен. Кижи алазы багай, мал алазы чараш дээр болгай, кырган. Сеткилимге киргенибиле бээр чүвеңер болза, бериңер. Оон ыңай чугаам чок.

— Ээче-даа, күжүр эрни. Узун чугааны төндүрери-биле бөгүн кулунуң ап ал. Бээжин-оолду бээр чорудувут, чылгычыларга сени чеде бээр деп сагындырып кагзын. Адырам, ам дораан тайга үнер бетинде шынаада оъттап турар хойлардан бирээни үңгерип алгаш, дөгерип, демги уругга изиг, кара мүнден аартадып көрзүңзе чүл, оглум — дээш, ашак даңзазын сөра берген. Санчы-даа үне маңнаан. Чадырда орган чылгычылар-биле шай ижип, чугаалажып орда Сарыг ашактың кыйгыртып алганы Бээжин бо кирип келген. Олче көргеш, кайгап хараадаан хевирлиг айтырган:

— Айбызын кылып бээрге, айыткан мал албайн, аргажок кулунчакты алырың ол бе?

— Ийе.

— Че-че, хоомай болба, чуданғы кулунну канчаар сен аан, чок дээн чүгүрүк аъттар бар болдур ийин — деп чорда, улуг чылгычы Байыр үзе кирген:

— Кижи болуру — чажындан, мал болуру — кулунундан дээр болгай. Хей черге шуугава, оол. Ам серидей бээрге аъттар дүнеледир черже чоруур болгай бис. Белеткениңер — дээш үне бээрге, чугаа ара соксаан.

Санчы ол каккаш, шынаадан хой алгаш, казанаанга кээп, шалыпкын дөгерипкен. Чалбак, кара пашка дүлген эът, өкпе-баар удатпаанда хайнып, изиг-ханның чаагай чыды үнүп келген.

Кара мүн аартадып, бүүрек, баар хээп бээрге, бичиилеп чемненип алган уругну көөрге, дери шаалаар. Чугааланыр безин харык чок боорга, артынга чөлендирген кудусту ап каапкаш, чыттырып каан. Ыыт чок чыда уруг оожум айтырган:

— Арным, бичии-даа болза, чүгээртээн-дир бе?

— Ийе, ыжыы сеннип бар чоруур-дур — деп, оол арнын чажырып, өскээр көрген. Балыг черлерден хан сыстып, ыжыктары мырыңай кара ногаан апарганын ол чугаалап диттикпээн.

Дуңмаларынга аарыг кижини эки көрүп турарын чагааш, чорук үнгеш кээйн дээш, кежээ орай аъттаныпкан. Аалдарның артыбиле халдып бар чорда, хем кыдыында аргажыгаштан уруглар кожаңнап ырлашканнар:

Кедээр аалче барыксаар мен,
Честек-каттап чиир дээн мен,
Честек-катка сылдап алгаш,
Честей-оолду көрүксээр мен…

Удатпаанда база-ла ол чооктан кожаңның харыызы дыңналган:

Честек-кат дээр борбак кадың
Кадып калган чытпаадыве,
Честей-оол дээр ол бир кижиң
Чарылгакчы чорбаадыве.

Ойтулааштың оюн-баштаа ындыг, ырлап-хөглеп турза-даа, оя сөглээр. Санчыны хары кижи, айбычы дээрзин арнынга дорт чугаалаваза-даа, бодап чоруур хөөнүн чажырбайн, тө каапкаш барганнар. Чарылгачылап-даа, эштенчилеп-даа чораай-ла мен, хары кижи деп өскелээн сөс-ыр хамаанчок, оон артык коргунчуг өлүм-чидимни көрген мен-даа кайын ажырар мен деп бодап чорза-даа, сеткилге анчыг болган. Хөй мал-маган турар болгаш аалдардан кээп турар өдексиг чыт артынга каарга, аъдын тепсенипкеш, халдып ыңай болган. Сагыжын чазап, химиренип, оожум ырлагылаан-даа:

Черим ырак кулугур мен
Черге хонар болдум-на бе,
Чеңим чолдак кулугур мен
Доңуп хонар болдум-на бе…

Кызыл хоорайның чаагайжыдылгазы

ЧАА СТАНЦИЯНЫ ТУРГУЗАР

Кызылдың чөөн ужунда чаа канализация-насос системазын тудуп турар. Чаа станцияны чоокку Каа-Хемче бар чыдар оруктуң кыдыында, Кызылдың көдээ ажыл-агыйтехникумунуң чанында тургузуп турар. Амгы үеде ында бар хирлиг чуунду суглар чыыр коллекторну 30 чыл бурунгаар-ла тургускан, ол ам эргижиреп, бо хүнде тургустунуп келген хереглелди угбайн барган. Ынчангаш ооң орнунга чаа хевирниң канализация-насос станциязын тургузары хүннүң чугула негелдези болуп келген. Ук ажылдарже бо хүнге чедир ниитизи-биле 42 млн. рубль үндүртүнген болуп турар. Тудуг ажылдарының чагыкчызы Тыва Республиканың «Капитал тудуг эргелели» күрүне албан чери. Ук объектиде тудуг ажылдарын «Тувабурвод» база канализация шугумунуң четкилерин тудуштурар хоолайлар тудуун чорудуп турар «Тарыс» КХН-нер хаара туттунган.

Хоорайның чөөн ужунда туттунган чаа хөй чурттакчылыг каът бажыңнарның ажыглап каапкан хирлиг чуунду суглары (канализациязы) амгы үеде түр када каскан оңгарларже (септиктерже) агып чыдар. Оларны доктаамал үндүр сордуруп турар болгаш хоорайдан дашкаар үндүр сөөртүп турар. Ынчалзажок олар түр када ажылдаар кылдыр туттунган дээрзин база катап сагындырып каалы. Ол ажыл улуг шүүттүг база чарыгдалдыг болуп турар. Чоокку Каа-Хемде турар чаагайжыды туттунган бажыңнар шакла ындыг байдалда турар. Хоорайның нииты капитал канализация шугумунга каттыштырган чаа коллектор станциязы хоорайның чөөн чүгүнде база чоокку Каа-Хемде каът бажыңнарның чогумчалыг ажыглалынга чугула херек объект болуп турары билдингир.

Амгы үеде ажылдар эрги коллектор иштинде ханызы 3 метр хире сугну үндүр сордурарында хаара туттунган. Ук ажылда берге болуп турар чүүл — ооң турар чери тулааланчак болганындан сугнуң хемчээли эвээжевейн турары. Тудуг чорудуп турар организацияларның ында тургускан 5 аңгы хевирниң суг сордурар насостары ол ажылга күш четпейн турар, ынчангаш аңаа часкы үер үезинде дажып улгаткан суглар сордурарынга ажыглап турган Онза байдалдар органнарының тускай сорулгалыг машиназын кииириштирген. Бо хемчеглер ажылды дарый доозарынга улуг деткимче болур дээрзинге ында ажылдап турар «Стройсервис» КХН-ниң директору Олег Косоротов бүзүреп турар. Кызылдың чөөн талазында база чоокку Каа-Хемде чаагайжыды туттунган каът бажыңнарга чугула херек чаа канализация станциязының тудуун кышкы үеге чедир доозуптарын ол шынзыктырып турар.

Аяна БИЧЕ-ООЛ.

Культура амыдыралы

БҮЗҮРЕЛИМ. ИДЕГЕЛИМ. ЫНАКШЫЛЫМ...

Екатерина Николаевна Кара-Донгак амгы үеде күрүнениң ыры болгаш танцының «Саян» ансамблиниң эң-не көскү салым-чаяанныг балет артизи болуп ажылдап турар. Ооң танцы-самга сонуургалы эрте чажындан-на эгелээн.

Тээли суурнуң бичии уругларның хөгжүм школазынга баштайгы башкызы Урана Монгушовна Таргын турган. Екатерина башкызының сүмелээни-биле Кызылдың А.Б.Чыргал-оол аттыг уран чүүл училищезиниң хореография салбырынче өөренип кирип алган. Училищеге ооң дагдыныкчы башкызы ТР-ниң болгаш РФ-тиң алдарлыг артизи Евгения Мичиновна Салчак ол. Ынчан-на ол шевергин дурт-сынныг, чаптанчыг уругнуң танцыга салым-чаяанныын эскерип көрген.

Екатерина училищени чедиишкинниг доскаш, күрүнениң «Саян» ыры болгаш танцының ансамблинге балет артизи болуп чедип келген. Ол чаа коллективке баштай бодундан сестип, девидексеп турган. Ынчалза-даа танцы-самга ынакшылы болгаш бергелерге торулбазы аңаа бурунгаар идигни берген. Бо хүннерде Екатеринага «Саян» ансамблиниң коллективи быжыг чөленгииш болуп, амыдыралынга дуза-деткимчени кадып турар. Ол кады ажылдап турар эштери-биле Испания, Бельгия, Голландия, Франция, Монголия дээш, оон-даа өске чурттарга Тываның культуразын бараалгадып чораан.

Ооң танцы-самында кадынчыгаш-даа, кадарчы кадай-даа, тенек кысчыгаш-даа, индий танцычы-даа апаары ооң уран талантызының аңгы-аңгы адырларлыг репертуарын көргүзүп турары ол-дур.

Е.Н.Кара-Донгак бодунуң чедип алган шаңнал-макталдарынга чоргаарланып чоруур. Ол 4-кү Бүгү-делегейниң Азият-Оожум океан чурттарының национал танцы-самының конкурузунга 3-кү чергениң лауреады атты чаалап алган. Ук конкурс Улан-Удэ хоорайга 2010 чылдың сентябрь 23-30 хүннеринде болуп эрткен. Аңаа Кыдат, Моол, Якут, Алтай, Бурят республикалар киришкен. Екатеринаның кол сорулгазы — тиилелге болгаш тыва чонунуң культуразын өске чоннарга бараалгадыры. Ол сорулгазынга четкен. Киришкен конкурузу аңаа улуг идигни берген. Өске чоннарның танцы-самын көрүп, олардан хөйнү өөренип, билип алгаш, хей-аъды бедик, өөрүшкүлүг ажылдап турар. Ынчангаш бистер Екатеринага моон-даа хөй чедиишкиннерни болгаш көрүкчүлерни бодунуң танцы-самга салым-чаяаны-биле өөртүп чоруурун күзедивис. Бо хүннерде Тываның күрүне филармониязынга «Бүзүрелим, Идегелим, Ынакшылым-биле чонумга бараан болдум» деп ооң оюн-көргүзүү болур.

Кара ДОРЖУКАЙ,
ТР-ниң культуразының алдарлыг ажылдакчызы, «Саян» ансамблиниң хоочуну.

Төрүттүнген хүнүңер-биле!

Бистиң ынак ачавыс, кырган-ачавыс **Алексей Люндупович САЛЧАКТЫҢ** ноябрь 15-те төрүттүнген хүнү. Ол – Бай-Тайга кожууннуң «Кара-Хөл» совхозка хөй чылдарда ажылдап келген хоочун чолаачы. Ачавыска дараазында одуругларны бараалгаттывыс:

Ажыл-ишке эрес-кежээ,
Аажы-чаңы оожум-топтуг
Азырап каан ачавыска
Төрүттүнген хүнү-биле
Оолдары, кеннээттери, уйнуктары,
Өөнүң ишти, чаңгыс уруу
Дөгеревис байыр тудуп,
Аас-кежиин, өөрүшкүнү,
Каң дег быжыг кадыкшылды,
Ажы-төлүң, арат-чонуң аразынга
Ам-даа чүс чыл чурттаарыңны күзедивис!

Өөнүң ишти, ажы-төлү, уйнуктары.

Байырлалыңар-биле!

Кызыл хоорайның иштики херектер эргелелинде ажылдап чоруур оглувус, дуңмавыс, акывыс Ха
Александрович ЧЫПСЫҢНЫҢ милицияның майору эргени алганы биле база Милиция хүнү-биле ооң кижилерниң амыр-дыжын, айы чок чоруун камгалаар дээш дүннүң караңгызы, кыштың соогу чайның изии дивейн, олут-чыдын, амыр-дыш чок, чымыштыг берг ажылынга чедиишкиннерни, каң дег кадыкшылды, аас-кежиин а бодунга, аал-оранынга, ажы-төлүнге күзевишаан, дараазында одуругларны бараалгаттывыс:

Алдар-ат, шаңнал-мактал
Анаа черле келбес болгай.
Амыр-дыжың харамнанмаан
Ажылыңның түңнели-дир.
Кады чурттаан ынак эжиң
Кадыр артка даянгыыжың.
«Сылдыстарың» немешсин-не,
Сүлде-сүзүүң бедик чорзун!
Аваң-ачаң чагыглары
Ажылыңга тепкиш болзун!
Бергелерге торулбайн
Бедиктерже чүткү, оглум!

Авазы, ачазы, угба
честези, дуңмазы, кудаа

КОНКУРСЧЕ ЧАЛАЛГА

Россия Федерациязының Прокуратуразының чанында Истелге комитединиң Тыва Республика талазы-биле истелге эргелели хамааты албанның хостуг албан-дужаалын ээлээриниң конкурузунга киржири-биле документилер хүлээп ап турарын дыңнадып тур

Россия Федерациязының Прокуратуразының чанында Истелге комитединиң Тыва Республика талазы-биле истелге эргелели хамааты албанның **материал-техниктиг хандырылга килдизиниң начальниги** албан-дужаалын ээлээриниң конкурузун эрттирер.

Айыттынган албан-дужаалга кордакчыга дараазында негелделерни тургускан: дээди профессионал (техниктиг) эртем, мергежил аайы-биле стажының беш чылдан эвээш эвес азы хамааты албанының стажы дөрт чылдан эвээш эвес болуру.

Кордакчыга албан тургустунар негелделер: Россия Федерациязының күрүне дылын билири болгаш албан-дужаал хүлээлгезин күүседиринге эргежок чугула профессионал билиглиг болгаш дуржулгалыг болуру.

Документилерни дараазында адресте хүлээп ап турар: 667000, Тыва Республика, Кызыл хоорай, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың 31, каб.201, тел. 8 (394-22) 2-35-77.

Документилерни 2010 чылдың ноябрь 11-де 10.00 шактан хүлээп ап эгелээр, доостуру—2010 чылдың декабрь 12-де 16.00 шакта.

Документилерни дыштаныр болгаш байырлал хүннеринден аңгыда 10.00 шактан 17.00 шакка, пятницада 16.00 шакка чедир хүлээп алыр.

Конкурска киржири-биле хамааты (хамааты албан-хаакчыт) дараазында документилерни дужаар: хуу билдириишкинин; РФ-тиң Чазааның 2005 чылдың 05.26-да №667-р айтыышкыны-биле бадылааны майык езугаар бодунуң холу-биле долдурганы болгаш ат салганы анкетаны; паспортунуң азы ону солаан документизиниң хоолгазын (документиниң бодун конкурска келгеш көргүзер); профессионал билиин, ажылының стажын болгаш мергежилин бадыткап турар документилерни; күш-ажыл дептериниң хоолгазын; профессионал билииниң дугайында документилерниң хоолгазын, а ол ышкаш хамаатының күзелин езугаар немелде профессионал өөредилгезиниң дугайында, эртем чадазын, эртем адын тывысканының дугайында документилерниң нотариуска азы ажылдап турар чериниң кадр албанынга бадыткаан хоолгазын; хамааты албанга киреринге азы ону эрттирерингe хамаатыга шаптыктап болур аарыгның чогунуң дугайында медицина албан чериниң Россия Федерациязының Кадык камгалал болгаш социал хөгжүлде яамызының 2009 чылдың 12.14-те №984н дужаалы-биле бадылааны 001ГС/у майыкта долдурган түңнелин; 3,5х4,5 болгаш 4х6 хемчээлдиг, бөдүүн саазынга булуңчук чок кылдыр парлаан ийи-ийи фото-чуруктарны; шериг албан-хүлээлгелер-даа, шеригже келдиртирлер-даа шериг учедунда барының дугайында документилерни; орулгаларының, өнчү-хөреңгизиниң болгаш өнчү-хөреңги байдалдыг хүлээлгелериниң дугайында медээлерни; угаан-медерел болгаш наркология диспансерлеринден шынзылгаларны; бодунуң ажыл-чорудулгазын юридиктиг чер болбайн боттандырып турар хуу сайгарлыкчы кылдыр азы бүдүрүлгелерниң, организацияларның удуртукчузу азы тургузукчузу кылдыр үндүрүг төлекчилериниң чаңгыс аай күрүне даңзызында бүрүткелде хамаатының адының чогунуң дугайында федералдыг үндүрүг органнарындан шынзылганы.

Читкенин барымдаалааш...

Чөөн-Хемчик кожууннуң Баян-Тала ортумак школазының 9 клазын 2000 чылда дооскан дугайында **Айлык Эрес-оолович КУУЛАРНЫҢ** адынга тывыскан № 9188456 аттестадының читкенин барымдаалааш, ону **күш чок** деп санаар.

Кызылдың № 4 профтехучилищезин 2003 чылда «столяр-резчик» мергежилдиг дооскан дугайында **Айлык Эрес-оолович КУУЛАРНЫҢ** адынга тывыскан дипломунуң читкенин барымдаалааш, ону **күш чок** деп санаар.

Чагаалар аразындан

УЛУУ-БИЛЕ ЧЕТТИРДИМ

Хүндүлүг редакция!

Бо чагаамны өөрээш, бижип олурарым бо. Хоорайга Бухтуев кудумчузунга хамык бүгү документилерим чидирип алган мен. Хевири сумкамдан уштунуп чыдып каан хевирлиг. Бо бүгү хамык документилеримни канчап катап кылдыртыр кырган боор мен деп, бодумну буруудадып олурдум. Бир-ле хүн бажыңымга херээжен кижи келди. Ол орукка чыткан документилер тып алганын чугаалааш, документилеримни эгидип берди. Амыраарымны канчаар боор. Шаңналынга акша-ка даа албады. Ооң адын Роза О оловна Конгар-Сюрюн д Дыка эки, чазык-чаагай, чуга кижи болду. Ол арта мээң чур турар черимден ыракта чур турар хирезинде албан-биле ч келгеш документилеримни ху дип бергенинге улуу-биле чет генимни илереттим.

Роза Очур-ооловна, ажыл ңерге чедиишкиннерни, аас-ж жикти, каң дег кадыкшылды к дим, дуңмам.

Чылбар ООРЖАК

«ШЫН» СОЛУННУ ДАМЧЫШТЫР

Бистиң ынак ачавыс, акывыс, честевис, күдээвис **Алдын-оол Би оолович ООРЖАКТЫ** сөөлгү орукче үдежип, бистиң ажыг-шүжүү деңге үлешкен Шамбалыг сумунуң чагырга даргазы Э.Д.Монгуш Шамбалыг ортумак школазының коллективинге, суурда пилорам биске материалдыг дуза көргүскен коллективинге, эмнелге а чериниң эмчизи А.Б.Ондарга, дуңмам, керним О.К.Монгуш А.Д.Монгушка, суурнуң шагдаазы О.К.Монгушка, суурда кады чур чоруур кожаларывыска, чаңгыс чер-чурттугларывыска болгаш Сүт-Х кожууннуң Хөр-Тайга сумузундан келген чаавам Ч.Ш.Онда Д.С.Ондарга, Суг-Аксы суурдан Б.Ш.Ондарга, чаавам М.Н.Онда Чадаана хоорайдан П.Ш.Ондарга, Кызыл хоорайда чурттап-ажыл чоруур дуңмаларым, күдээлерим Н.Д.Кууларга, А.К.Куулар А.К.Монгушка, И.Х.Монгушка, чуржааттарым А.Б.Ооржак Ш.Б.Ооржакка, Х.Б.Ооржакка, Элегест суурдан Ч.С.Онда А.Д.Ооржакка, уругларымның эш-өөрүнге «Шын» солунну дамчыш четтиргенивисти чүректиң ханызындан илереттивис.

Өөнүң ишти, уругла

ШЫН
Индекс 667000.
Кызыл хоорай,
Красноармейская, 100.

ТУРГУЗУКЧУЗУ: Тыва Республиканың Чазаа.
Кол редактор С.С.МОНГУШ.

РЕДАКЦИЯНЫҢ ТЕЛЕФОННАРЫ: Кол редактор—2-01-35, редакторнуң оралакчызы — 2-19-87, тел: факс (394-22) 2-17-94, бухгалтерия — 2-17-91. e-mail:shyntuva@mail.ru

КИЛДИСТЕР: ниитилел-политиктиг килдис—2-18-10, культура, өөредилге — 2-03-88, чагаа — 2-17-09, көдээ ажыл-агыйы — 2-17-09 очулга — 2-03-87, үлетпүр — 2-40-77.

Солун келбейн барганда, 3-14-94 телефонче долгаар.

Неделяда үш катап үнер. Хемчээли парлаан 2 ама.

Тираж 7610. Чагыг 135. Номерни парлалгаже дужааганы: график езугаар — 21.00, херек кырында — 20.00.

АГАР САНЫВЫС: № 40703810900000010000 ОАО НКО "Тувакред" Кызыл ИНН—1701008465; корр сч 30101810700000000740 БИК 049304

Россия Федерациязының Парлалга, телерадио-дамчыдылга болга массалыг коммуникациялар херектериниң талазы-биле яамызының Ортаа Сибирьде регионнар аразының девискээр эргелели «Шын» солунну 2004 чылдың май 14-те эде бүрүткээн.

Херечилелдиң дугаары — ПИ № 16-0510. Индекс 11530, 31730.

ТР-ниң «Тываполиграф» ААН-га парлаан.

(Кызыл, Щетинкин-Кравченко, 1).

Солунда парлаттынган материалдарның авторларының бодалда редакцияның туружу-биле дүүшпейн барып болур. Айыттынган сан болгаш өске-даа фактылары, дыңнадыглары дээш авторлар ботта харыылаар.